

ŽENE U OSMANSKOM HAREMU IZMEĐU POZICIJE ROPSTVA I MOĆI

Borović, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:330353>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

Iva Borović

**ŽENE U OSMANSKOM HAREMU IZMEĐU POZICIJE
ROPSTVA I MOĆI**

Diplomski rad

Split, 2020.

ODSJEK ZA POVIJEST

Diplomski studij: povijest, talijanski jezik i književnost

Europska povijest

**ŽENE U OSMANSKOM HAREMU IZMEĐU POZICIJE
ROPSTVA I MOĆI**

Diplomski rad

Studentica: Iva Borović

Mentor: prof. dr. sc. Marko Rimac

Split, studeni 2020.

SADRŽAJ:

1	UVOD	1
2	PREGLED POVIJESTI OSMANSKOG CARSTVA	2
3	HAREM	7
3.1	PROSTORIJE U HAREMU	7
3.2	IZGLED HAREMA	9
3.3	PODRIJETLO I POJAM HAREMA.....	12
3.4	ROPSTVO U HAREMU	14
3.5	HIJERARHIJA ŽENA U HAREMU	16
3.6	EUNUSI	21
3.7	SUŽIVOT U HAREMU	24
3.8	BRAKOVI U HAREMU	26
4	VLADAVINA ŽENA	29
4.1	HÜRREM	31
4.2	NURBANU	37
4.3	SAFIYE.....	41
4.4	KOSEM MAHPEYKER	43
4.5	TURHAN.....	46
5	ZAKLJUČAK	47
6	LITERATURA	49
7	SAŽETAK	52

1 UVOD

Tema su ovog diplomskog rada žene u osmanskome haremu između pozicije ropstva i moći. Ovim će se radom pokušati objasniti pozicija žena na turskom dvoru te poveznica između statusa obične ropkinje i sultanije ili čak majke sultanije. Prije nego što dođemo do glavnog dijela ovog rada, opisat ćemo Osmansko Carstvo kao tvorevinu kako bismo mogli bolje razumjeti dio o ženama i situacijama koje su se događale na osmanskome dvoru. Osim hijerarhije i odnosa u haremu, također ćemo objasniti i sami izgled i strukturu harema uz opis tadašnjih prostorija.

Što se tiče odnosa između muškarca i žene, s obzirom na to da je muškarcu dozvoljena poligamija, može se reći da je islamski zakon više naklonjen muškarcima. Musliman može oženiti ženu druge vjere, dok ženama to nije dozvoljeno te također muškarac može imati do četiri žene. Budući da su sultani uzimali razne žene iz harema za svoje konkubine, a one su većinom bile kršćanske vjere, takve su se prilike vidale svakodnevno na turskom dvoru. Često je prva pomisao na riječ *harem* nekakav prikaz seksualnog zadovoljstva i senzualnosti koji dopušta muškarcu seksualni pristup nekolicini žena isključivo radi njegove osobne zadovoljštine, no u ovom će se radu pokazati da to nije ni približno točno. Imperijalni harem u Osmanskom Carstvu postojao je od XII. do XX. stoljeća. Haremska se populacija sastojala od ženske rodbine u sultanovoj obitelji te žena općenito, sluškinja i konkubina. Gledajući sa socijološkog aspekta, žene su na dvoru igrale važnu ulogu, dok su istovremeno grabile političku moć. Kraljevske žene u Osmanskom Carstvu potvrđivale bi svoju vlast u naslijeđenom rodnom sustavu koji je žene propisao kao podređene muškarcima svojom ulogom, djelima te doprinosom carskom haremu i osmanskome društvu.

Politička moć žena u osmanskome haremu bila je na vrhuncu u XVI. i XVII. stoljeću, u razdoblju koje se još i naziva Vladavina žena. To je bio period u kojem su se sultani povukli u svoje hareme i zanemarili svoje dužnosti te se ženama otvorila prilika da drže sve konce u rukama postavši jako utjecajnim ne samo na dvoru već i u cijelom carstvu. Najutjecajnije žene u haremu bile su majke sultana, sultanove žene i majke njihove djece. O vladavini žena više će biti riječi u ostalim poglavljima. Do najveće promjene na dvoru dolazi za vrijeme Sulejmana Veličanstvenog, kada se situacija mijenja za žene, odnosno majke sultanove djece, jer su od tada ostajale sa sultanom u glavnom gradu umjesto da idu sa svojim sinovima u sandžake, što će detaljnije biti opisano u nastavku rada.

2 PREGLED POVIJESTI OSMANSKOG CARSTVA

Osmansko Carstvo osnovalo je pleme Turaka Oguza sa zapadnih područja današnje Turske, kojima je vladala osmanska dinastija po kojoj je carstvo i dobilo ime. Turci Seldžuci bili su glavni ogranak turkijskih Oguza¹. Nazvani su po Seldžuku, utemeljitelju seldžučke dinastije. Turska su se plemena ujedinila u jedinstvenu seldžučku državu u XI. stoljeću pod vlašću Alap Arslana, koji je učvrstio dotadašnje stečevine u Perziji i Turkestanu i pokrenuo novi val osvajanja. Zauzeo je Armeniju i Gruziju i napao bizantsku Malu Aziju te potukao u bitci kraj Manzikerta bizantskoga cara Romana IV. Diogena. Nakon pobjede nad Bizantom preuzeli su kontrolu nad zapadnom Malom Azijom u slijedećih stotinu godina te su utemeljili svoj Rumski Sultanat. Sultanat je preživio napade kršćanskih križara, ali je poražen u invaziji azijskog nomadskog naroda – Mongola u XIII. stoljeću. Nakon Mongola stigli su Turci – Osmanlije, koji su se naselili na prostoru Rumskog Sultanata i u kratkom vremenu preuzeli glavnu ulogu. Na ruševinama Rumskoga Sultanata, koji se ugasio s posljednjim predstavnikom dinastije Masudom II., koji je vladao do 1307. godine, među mnogobrojnim su se manjim emiratima uzdignuli Turci Osmanlije pod Osmanom I., koji se potkraj XIII. stoljeća proglasio neovisnim vladarom. Njegovi su potomci stvorili carstvo koje je naslijedilo i nadmašilo moć seldžučke države². Osmanov otac Ertugrul smatra se začetnikom Osmanske dinastije³, a nakon njegove smrti vodstvo nad plemenom preuzima njegov sin Osman, koji se smatra začetnikom Osmanskog Carstva, koje će se u stoljećima koja dolaze razviti u jednu od najmoćnijih država na svijetu.

Granica Osmanove nove države bila je odmah uz Bizantsko Carstvo i mnoštvo se drugih Turaka priključilo njegovoj državi. Osim toga, mongolska invazija na istoku još je uvijek stvarala nered i probleme među Turcima te su ljudi bježali pred njima i mnogi su se od njih nastanili baš u Osmanovoj državi. Rezultat svega toga bilo je proširenje teritorija u predstojećim godinama XIII. stoljeća. Za vrijeme njegove vladavine, osmanska se država počela oblikovati u feudalnu monarhiju, a Osman je uveo nekoliko novosti. Počeo se nazivati begom te je uspostavio položaj beglerbega i uveo sustav nadarbina. Naziv beglerbeg u to je vrijeme označavao najveći čin u turskoj vojsci te je osim toga uživao najveću nadarbinu u okviru timarsko - spahijskog sustava. Taj sustav bio je osmansko-turski feudalizam s obilježjima meritokracije i

¹ Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume I: Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808*, 4.

² <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55277> (28. 1. 2020.)

³ Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, 13.

prebendalizma. Od vrijednosti zemlje najprije bi se izuzelo za središnju državnu riznicu, odnosno sultana, vezire i begove, a ostatak bi se razdijelio. Postojalo je nekoliko oblika takvih nadarbina, a to su bili *timar*, *ziamet* i *has*⁴. Timar je bio posjed koji je donosio od 1000 do 19 999 akči prihoda i on je bio za spahije, konjanike. Ziamet je donosio od 20 000 do 99 999 akči i njime su raspolagali zaimi, zapovjednici spahijske konjice. Najveći posjed bio je has, koji je donosio prihod od preko 100 000 akči, a to se najčešće odnosilo na carske posjede te posjede beglerbegova i sandžaka, a njima su upravljali visoki državni i vojni dužnosnici⁵. Već u Osmanovo vrijeme započela je teritorijalna ekspanzija Osmanskog Carstva koja se nastavila za vrijeme njegova sina Orhana. On je osvojio niz bizantskih gradova te je čak 1326. godine premjestio prijestolnicu u novoosvojenu Bursu. U XIV. su stoljeću Osmanlije dobile i izlaz na Egejsko more. Ono što je još bitno iz Orhanovog vremena na vlasti jest to da je dovršio administrativnu podjelu države na sandžake, osnovao plaćene pješачke odrede i konjaništvo te ustanovio položaj vezira⁶. Veziri su bili zapovjednici u osvojenim provincijama, a kasnije su se brinuli o financijskim i administrativnim pitanjima. Kako bi dobili autoritet, svima im je dan naziv bega te su imali stari turski simbol autoriteta, konjski rep⁷. Sva državna pitanja rješavala su se na Carskom vijeću, odnosno *Divan-i Humayunu*⁸. Divanom je ispočetka presjedao sultan, no kako je država rasla i mijenjala se, tako su funkcije državne vlasti postajale sve kompleksnije te su se sultani znali izolirati čak i od vezira, a jedan od potonjih bio je izabran kao sultanov predstavnik na čelu vijeća i koordinator ostalih vezira te je dobio naziv *sadr-i azam*, odnosno Veliki vezir. Tako je oko 1360. godine došlo do imenovanja najmoćnijeg dužnosnika Osmanskog Carstva, naravno nakon sultana, velikog vezira koji je postao glavni sultanov savjetnik i voditelj svih državnih poslova, a ta titula odgovarala bi današnjoj funkciji premijera⁹.

Turska ekspanzija nastavlja se i nakon Orhana, za vrijeme Murata I., koji, kao i njegov prethodnik, po osvajanju grada Adrianopola (Edirne) premješta prijestolnicu koja će tu ostati sve do pada Carigrada¹⁰. Edirne je time postala ključno osmansko uporište između Carigrada i Dunava te mjesto odakle su Osmanlije poduzimale svoje ostale vojne pohode prema jugoistočnoj Europi te ostacima Bizantskog Carstva. Iako je Osman nosio naziv sultana kako bi istaknuo

⁴ Isto, 125.

⁵ Isto, 125.

⁶ Isto, 25.

⁷ Isto, 25.

⁸ Isto, 25.

⁹ Isto, 25.

¹⁰ Isto, 18.

svoju neovisnost, tek 1383. Murat I. ustanovljuje naslov sultana i od tada to postaje najveći službeni naslov osmanskih vladara koji je odgovarao zapadnoeuropskom naslovu „car“.

U njegovo vrijeme također dolazi do jedne od najvažnijih tvorevina Osmanskog Carstva, nečeg po čemu su Osmanlije bile nadaleko poznate, a radi se o janjičarima. Janjičari su bili srž turske vojske, pješачka elitna jedinica koja je imala središnje mjesto u borbenom poretku¹¹. Osnovani su krajem XIV. stoljeća, a isprva su bili regrutirana isključivo kršćanska djeca prikupljena *devşirmom*. *Devşirma* ili danak u krvi bio je sistem oporezivanja u turskom carstvu¹², a odnosio se na oduzimanje kršćanske djece koja bi se potom preobratala na islam, obrezala i odlazila na napornu obuku, gdje su morala imati stopostotnu disciplinu te fizičku i mentalnu spremnost. Oduzimala su se u dobi od 10 do 14 godina, a nakon uspješne preobrazbe i obuke, u dobi od 25 do 27 godina, postajala bi carski vojnici. Taj način oporezivanja vuče korijene iz Bizantskog Carstva, odakle je danak u krvi i preuzet. Naime, Bizant je ranije uzimao svakog petog dječaka s područja svog carstva te ih preodgajao u ratnike. Janjičari su pak imali posebna pravila kojih su se morali pridržavati. Nisu smjeli nositi bradu, morali su se zavjetovati na celibat te živjeti izolirano u vojarnama. Kršćani su se ispočetka veoma bunili na taj način poreza, međutim, nakon nekog vremena postalo je jasno da se ponekad više isplati otići u janjičare i živjeti dostojanstveno, nego biti potlačen i siromašan u toj velikoj državi. Budućida se smatralo da je sultan bio hranitelj janjičara, oni su sa sultanom bili povezani simbolom žlice. Plaćani su izravno iz sultanove blagajne te je njihova odanost bila neupitna. Njihov simbol bio je kazan, odnosno veliki kotao. Najveća sramota bila je prepustiti ga neprijatelju, dok je prevrtanje kazana bio znak za uzbunu. S obzirom na to da se sultan smatrao njihovim hraniteljem, svi njihovi činovi bili su povezani s hranom pa su tako postojali *čorbadži-başi*, što je označavalo glavnog sprematelja juhe i on je bio viši zapovjednik ili na primjer *saka-başi*, zapovjednik vodonoša, koji je imao čin poručnika¹³. Tijekom XV. i XVI. stoljeća janjičari su bili neupitna okosnica turske vojske i turskog carstva općenito. Kroz stoljeća njihova su se prava mijenjala pa su tako dobili prava da se žene, da uvrštavaju svoje sinove u janjičare te čak i da Turci mogu postati janjičarima. Za vrijeme Murata IV. ukinuta je i *devşirma*. U XVII. i XVIII. stoljeću janjičari su često sudjelovali u intrigama dvora, njihova je vojna moć slabila, a istovremeno im je rasla ona politička. Previše su se uplitali u politiku dvora, biranje sultana i unutarnju politiku općenito te je to dovelo do

¹¹ Isto, 123.

¹² Isto, 113.

¹³ Isto, 123.

njihovog ukidanja 1826. godine, za vrijeme Mahmuda II. Nakon Murata I., na vlast dolazi Bajazit I., koji se nastavio širiti te je potvrio osmansku premoć na balkanskom poluotoku. U njegovo je vrijeme Osmansko Carstvo centralizirano te je osnovana jaka središnja državna vlast, a ratnici su za plaću počeli dobivati osvojenu zemlju, no da bi je koristili zauzvrat su morali sudjelovati u vojnim pohodima¹⁴. Oni su se nazivali spahijama, a to su bili konjanici koji su činili najbrojniji dio turske vojske u sastavu sultanove konjičke garde. Oni su bili žitelji timarsko-spahijskog sustava te u slučaju da se ne bi odazvali pozivu za vojsku, izgubili bi posjed koji nikad nije ni bio u njihovom trajnom vlasništvu niti se mogao dati u naslijeđe¹⁵.

U XV. stoljeću Osmanlije su imale dva sultana, Mehmeta I. i Murata II. Osim što se carstvo i dalje teritorijalno širilo, uspostavljeno je državno jedinstvo i osmanska je moć rasla. Ipak, nijednom od prijašnjih sultana nije pošlo za rukom osvojiti Carigrad, odnosno Konstantinopolis, sve do 1453. godine, kada ga osvaja sultan Mehmet II. On je napao grad s kopna i mora te je napokon uspio probiti njihovu junačku obranu¹⁶. Nakon te pobjede Mehmet II. stekao je naziv *El – Fatih*, odnosno Osvajač. Osvajanjem Carigrada Turci su utvrdili svoj položaj na Balkanu i ništa ih više nije moglo spriječiti da nastave svoj prodor prema Europi, a Carigrad tada postaje nova, odnosno treća i posljednja prijestolnica carstva. Osim što je postigao ono što nijednom sultanu prije nije uspjelo, također je konsolidirao i kodificirao političke i administrativne običaje nizom zakona, odnosno kanuna, koji su bili obvezatni za cijelu državu i kompilirani u zbornike zakona zvane *kanunname*¹⁷. Prvi se zakon sastojao od uvjeta i obaveza njegovih podanika, drugi se fokusirao na organizaciju osmanske države i vladavine dok se treći bazirao na ekonomsku organizaciju, zemljišta i poreze¹⁸. Od zauzeća Carigrada Osmansko Carstvo ulazi u period jačanja moći, a svoj najveći uspon i zlatno doba doživljava za vrijeme Sulejmana I., koji je zbog silnih osvajanja u Europi dobio naziv Veličanstveni. Bio je to period zapanjujućih postignuća turske države. Sulejman se nadovezao na Mehmetovo uvođenje zakona te je izradio veliki zakonik koji se bavio zemljišnim, fiskalnim, financijskim i kaznenim pravom te je njime bilo kodificirano običajno pravo¹⁹. Zbog toga je nazvan Sulejman Kanuni, odnosno Zakonodavac²⁰. Za vrijeme njegove vladavine izgrađena je jaka centralizirana država koja se

¹⁴ Isto, 125.

¹⁵ Isto, 125.

¹⁶ Isto, 57.

¹⁷ Isto, 62.

¹⁸ Isto, 62.

¹⁹ Isto, 100.

²⁰ Isto, 87.

proširila u svim smjerovima. Sulejman je osvojio Beograd, koji je u to vrijeme bio smatran najvažnijom i najjačom utvrdom u Europi te nakon toga nastavlja osvajanjem Ugarske i dolazi sve do Beča.²¹ S druge strane proširili su se i na istok osvojivši Bagdad, Armeniju i Gruziju. Pao je i sjever Afrike, a osim toga, osmanska vojna moć se širi sve do Indijskog oceana. Nakon pobjede nad španjolsko-mletačkom flotom, Osmanlije postaju glavna pomorska sila na Sredozemlju. Ipak, Turci nikad nisu uspjeli zauzeti Beč unatoč svoj sili i brojnim pokušajima, u jednom od kojih Sulejman pogiba²². Njegovom smrću završeno je doba velikih osvajanja i moćnih vladara te nakon njega započinje stagnacija i borba za održavanje carstva. U nastavku rada govorit će se malo više o prilikama na dvoru u vrijeme Sulejmana, kao i o njegovom privatnom životu.

Nakon Sulejmana Turci su vodili još mnoštvo ratova, uključujući ponovne pohode na Beč, no svaki od njih bio je bezuspješan. Ratovali su na svim frontama tijekom sljedećih nekoliko desetljeća, no nijedan od njih nije doveo do nekih značajnih teritorijalnih promjena. Kao što je već spomenuto, nakon Sulejmana neko vrijeme nije bilo jakog i stabilnog vladara, već je uslijedilo vrijeme dvorskih intrigi, rasta moći velikih vezira i vladavine žena. O svemu tome detaljnije ćemo pisati u nastavku rada.

²¹ Isto, 91.

²² Isto, 111.

3 HAREM

3.1 PROSTORIJE U HAREMU

Prije zauzimanja Carigrada, grad Edirne u Europi bio je osmanska prijestolnica, a sada je zahvaljujući Mehmetu II. Osvajaču nova prijestolnica spojila dva kontinenta. Naime, on je 1459. godine zapovjedio izgradnju novog dvora na uzvišenju s kojeg se može nadgledati i Bospor i Mramorno more. Nova palača zvana Topkapı Sarayı dosta je podsjećala na stari dvor u Edirneu. Sastojala se od unutrašnjeg i vanjskog dijela, odnosno *enderuna* i *biruna*²³. Palača se sama po sebi sastoji od tri skupine zgrada koje imaju različite funkcije. Ulaz u kompleks bio je kroz Vladareva vrata zvana Bab-ı Hümayun koja su se nalazila tik do Aja Sofije, koju je dao izgraditi Mehmet II²⁴. Otraga se nalazila crka svete Irene koja je bila korištena kao arsenal te razni paviljoni u različitim stilovima. Nažalost, očuvan je samo jedan od njih, a to je ljetni paviljon od keramike zvan Kiosk, koji je dobio ime po bogatoj keramičkoj dekoraciji²⁵. Nakon ulaza nalaze se kameni stupovi koji su nekoć bili drveni, no zamijenjeni su nakon požara, te hodnik u obliku križa i kupolasti središnji prostor koji vodi u primaću sobu s pogledom na vrtove²⁶.

U drugo se dvorište moglo ući kroz Srednja vrata, odnosno vrata Ortakapı, koja su bila okružena zaštitnim nasipima s kruništem. Na istočnoj strani dvorišta nalazila se duga kuhinja s golemim prostorima za kuhare koja je imala velike dimnjake u obliku kupole²⁷. Nasuprot kuhinje bile su stajе. S obzirom na to da su se u njoj sastajali svi veziri pod kontrolom velikog vezira te ostali financijski i vojni dužnosnici kao i šef državne kancelarije, u uglu dvorišta nalazila se kupolasta prostorija zvana Kubbe Altı koja je bila jedna od najvažnijih prostorija. Sultan je pratio te sastanke iz lože koja je imala rešetkaste prozorčice²⁸.

Ulaz u treće dvorište, koje je sa svih strana okruženo zidovima, nalazio se iza širokih vrata zvanih Vrata sreće te je imao sobu za službeni prijem zvanu Arz odası²⁹. U toj je prostoriji sultan primao ambasadore iz svih dijelova carstva, a i šire te je dijelio pravdu i vladao carstvom. Istaknute su dekoracije s teškom svilom i satenom te jastuci s draguljima i velikim sagovima³⁰.

²³ Lucija Bobanović, *Institucija harema na osmanskom dvoru*. Etnologhica Dalmatica, Vol 14, Split 2005., 125

²⁴ Bobanović, *Institucija harema na osmanskom dvoru*, 123.

²⁵ Isto, 123.

²⁶ Isto, 123.

²⁷ Isto, 123.

²⁸ Isto, 123.

²⁹ Isto, 123.

³⁰ Isto, 123.

Samo prijestolje na kojem je sultan sjedio bilo je optočeno draguljima i izgledalo vrlo impresivno, a s njega je također prisustvovao svim svečanostima. Svi darovi koje bi dobio od ambasadora nosili su se u carsku riznicu koja je bila smještena u uglu, a osim riznice u dvorištu se nalazila i dvorska škola³¹. S desne strane tih vrata nalazila se još jedna važna prostorija, a to je ona u kojoj se okupljalo Carsko vijeće. Iznad nje podignut je toranj zvan Kuća pravde, a on je bio simbol vladareve pravednosti koju je trebao provoditi nad svojim podanicima³². Osim već navedenih prostorija tu su se nalazili i državna kancelarija i ured za financije. Dakle, možemo zaključiti da je ovo dvorište služilo za službene poslove koji su regulirali vanjsku i unutrašnju politiku carstva.

Kao što smo već spomenuli, palača se sastojala od Unutrašnjeg i Vanjskog dijela, a sultan je provodio svoj privatni život u Unutrašnjem dijelu koji se sastojao od širokog dvorišta s mnoštvom zgrada i haremom koji se nalazio na lijevoj strani dvorišta. Ukrašen je mnoštvom kauča i ležaja te je imao hodnike, sobe, fontane, prostorije za poslugu i slično. Namijenjen je isključivo ženama te je tako muškarcima ulaz bio zabranjen. Muškarci su bili smješteni u stambenim prostorima zvanim *selamlık*. Dio u kojem je živjela sultanova obitelj i njihove sluškinje zove se *Sultanski harem*³³. Osim sultanove majke i njegovih legitimnih žena, tu su živjele sve priležnice i one koje su se nadale to postati, sve sluškinje te crni eunusi koji su bili jedini muškarci s dozvolom boravka u haremu, a upravo su oni bili nadležni za zaštitu i nadzor žena unutar harema³⁴.

³¹ Isto, 123.

³² Halil İnalcık, *Osmansko Carstvo (klasično doba 1300.-1600.)*, Srednja Europa, Zagreb 2002. 94

³³ Ekmeleddin İshanoğlu, *Historija Osmanske države i civilizacije*, Istanbul: IRCICA, 2 sv., Sarajevo: Orijentalni institut: 2004. – 2008, 169.

³⁴ Bobanović, *Institucija harema na osmanskom dvoru*, 124.

3.2 IZGLED HAREMA

Harem nije bio prostorija u kojoj su gole žene ležale po raznoraznim kaučima i krevetima čekajući da zadovolje sultana niti prostorija koja bi bila slična današnjim bordelima i javnim kućama kako mnogi to zamišljaju, već jedan arhitektonski kompleks velikog značaja sa strogo uređenim pravilima i mjerama. Cijeli taj sustav prostorija osmišljen je na način da u njemu borave dvije vrste ukućana. S jedne strane tu su bili sultan sa svojom obitelji, dakle majkom, ženama i djecom, dok su s druge strane bili oni koji su služili, a to su bile uste, kalfe i obične sluškinje³⁵.

O haremu se brinula unutarnja služba zvana *Harem-i Hümayun* koja se smjestila u dijelu dvora odmah iza harema³⁶. Prilaz haremu zvao se Vrata harema, a prostor do njega zvao se Dvor sluga. Tu su se skupljali muški članovi domaćinstva³⁷. Postojalo je pet glavnih odaja od kojih je svaka bila zadužena za određene stvari. *Has Oda*, odnosno Osobna odaja ili Privatna komora služila je sultanu i njegovim potrebama. U njoj je sultan ugošćivao svoje posjetitelje, bili oni državni dužnosnici ili njegove prilježnice. *Hazine Odası* ili Komora s blagom bila je odaja za sultanovu odjeću, krznene kapute i sultanovo bogatstvo u svakom smislu te riječi. Odaja u kojoj se vodila briga o kuhinji i obrocima koji su se služili nazivala se *Kiler Odası*, odnosno Ostava³⁸. *Aşçı kapısı* ili Vrata kuhara povezivala su dva dvora. To su bili prostori namijenjeni eunusima čija je dužnost bila čuvanje vrata. Imali su dnevne i noćne čuvarke, a noćni su čuvari imali krevete koji su bili smješteni povrh stepenica s kojih se pružao dobar pogled na sve dijelove hodnika. Njihova je dužnost bila nadgledati ulaske i izlaske zaposlenika koji su radili u kuhinji i nosili jela te sluge koji su bili zaduženi za paljenje baklji u kupatilima. Osim eunuha nitko drugi nije imao pravo ulaziti u njihove odaje³⁹. To su bile prvotne odaje u unutarnjoj službi, međutim u XVIII. su stoljećima dodane još dvije komore sa svojim značajem. *Seferli Odası*, odnosno Komora za vojne pohode, koja je služila za brigu o sultanovom oružju i odjeći za vrijeme pohoda te *Dogangi Odası* ili Odjel sokolarstva⁴⁰. Oni koji su služili u tim odajama, ako bi se pokazali sposobnima, mogli su zaslužiti i nastaviti službu u *Osobnim odajama*, dok su ostali bili poslani u sultanovu konjicu.

³⁵ Ishanoglu, *Historija Osmanske države i civilizacije* 2, 170.

³⁶ Ivo Goldstein, POVIJEST, 9. knjiga, *Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Europapress holding, Zagreb: 2007., 481.

³⁷ Bobanović, „Institucija harema na osmanskome dvoru”, 134.

³⁸ Goldstein, *Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, 481.

³⁹ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 134.

⁴⁰ Goldstein, *Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, 481

Dio harema u kojem je živio sultan, a kojem nitko nije imao pristup osim njegove obitelji i njihovih sluga nazivao se *Harem Dairesi*⁴¹. Haremske su prostorije bile uglavnom nadstvođene kupolama i lukovima, a mramorni i keramički zidovi ukrašeni raznim tekstovima prigodnim za građevine⁴². Harem se dijelio na dva dijela: gornji i donji. Sultanove miljenice i njegova obitelj boravili su u gornjem dijelu te su bili spojeni sa srednjim dvorištem vratima zvanim *Kuřhane Kapisi*⁴³. U tom prostoru zvanom *Altin Yol*, odnosno Zlatni put, nalazile su se sobe dvorskog age i haremskih aga, a njihova je duřnost bila čuvati taj dio palače⁴⁴. Osim što je tu boravila sultanova obitelj tu je bila smještena i *Veliahd Dairesi*, odnosno Kancelarija prijestolonasljednika⁴⁵. *Kirk Merdiven* bile su stube kojima se silazilo s gornjeg u donji dio harema, a u donjem su se dijelu nalazile Velika i Mala odaja čija je svrha bila smještanje novopridořlih djevojaka na dvor. Ako bi neka od njih postala sultanova miljenica dobila bi vlastite odaje, no dok ne dođe do toga bila bi smještena tu sa svim ostalim djevojkama⁴⁶. Osim toga, postojala je još i bolnica zvana *gasulhana* gdje bi se liječile robinje te *Meyyit Kapısı*, odnosno Mrtvačka vrata kroz koja bi se nosila tijela umrlih⁴⁷. Ostale prostorije koje su činile ovu haremsku cjelinu bile su praonica, šivaonica, hamami za kupanje, kavezi za prinčeve itd.

Sve su prostorije u haremu bile raspoređene po određenim pravilima. Odaje koje su se tu nalazile bile su one sultanove majke, prinčeva, sultanija (kćeri, teta), njegovih žena, miljenica, kalfa i džarija. U nastavku rada pobliže će biti objašnjena haremska hijerarhija i njihove titulature.

Majke sultana imale su posebnu odaju u haremu, najveću nakon sultanove, a ona se nalazila iznad svih drugih odaja tako da majka može nadgledati harem u potpunosti. Po raskoši nakon njih slijedile su odaje prinčeva koje su bile tik uz odaje njihovih majki. Svi ti stanovi bili su bogato uređeni šarenim sagovima, jastucima za sjedenje koji su imali svilene ili baršunaste navlake sa zlatnim resicama, raskošnim zavjesama itd⁴⁸.

⁴¹ <http://www.turkishculture.org/architecture/harem-1013.htm> (28. 1. 2020.)

⁴² İshanoglu, *Historija Osmanske države i civilizacije*, 169.

⁴³ İlber Ortaylı, *Osmanlije, posljednja imperija*, CONNECTUM, Sarajevo, 2013., 97.

⁴⁴ Isto, 98.

⁴⁵ Isto, 98.

⁴⁶ İnalçık, *Osmansko Carstvo (klasično doba 1300.-1600.)*, 106.

⁴⁷ Ortaylı, *Osmanlije, posljednja imperija*, 98.

⁴⁸ Suraiya Faroqhi, *Sultanovi podanici, kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb: 2009., 154.

Sultan je, naravno, najviše privatnog vremena provodio u svojim osobnim odajama koje je održavalo i služilo oko četrdeset paževa. Njihove su zadaće bile briga za sultanovo zdravlje, njegov izgled, odjeću i obuću te oružje, dok je noću postojala straža koja je nadgledala i čuvala te prostorije⁴⁹. Kao i svaka prostorija, imala je svog upravitelja, a u slučaju ove odaje njegov naziv bio je *hâs oda başı* i on je bio osoba najbliža sultanu koja nikad ne napušta njegovu stranu. Bio je najvažniji državnik na dvoru nakon bijelog eunuha. S obzirom na to da je Sulejman 1522. godine dodijelio Ibrahimu novu titulu velikog vezira, upravo iz primjera Ibrahima paše, koji je bio upravitelj sultanovih odaja za vrijeme sultana Sulejmana Veličanstvenog, vidimo koliko je *hâs oda başı* bio blizak i bitan sultanu⁵⁰.

Osim glavnog upravitelja postojale su i druge osobe koje se imale titulature i obaveze, poput *silahdara*, osobe koja je pratila sultana s mačem, *çohadara*, osobe koja je održavala sultanovu odjeću ili *sir-katiba*, sultanovog povjerljivog tajnika.

Oni koji bi se dokazali u Osobnoj odaji mogli su dobiti namjesništvo u sandžacima ili upravi Vanjskoga dvora, a neki bi čak postali zapovjednici janjičarskih korpusa. Kroz stoljeća je broj paževa u odajama rastao pa je tako u XV. stoljeću bilo osamdesetak paževa, u XVI. stoljeću čak oko četiri stotine, dok je u XVII. stoljeću njihov broj narastao na približno devet stotina⁵¹.

⁴⁹ İnalçık, *Osmansko Carstvo (klasično doba 1300.-1600.)*, 99

⁵⁰ Isto, 99.

⁵¹ Isto, 100.

3.3 PODRIJETLO I POJAM HAREMA

Nakon fizičkog opisa harema bitno je upoznati se s pojmom i podrijetlom harema da bismo ga uopće mogli razmatrati kao neizbježnu i nadasve bitnu instituciju te shvatiti položaj žena u njemu i turskom carstvu.

Harem se kao institucija ne spominje samo na Bliskom istoku već je bio prisutan i na područjima Kine, Indije, Bizanta te čak i na renesansnim dvorovima u Toskani. Međutim, onaj zasigurno najpoznatiji turski je harem na osmanskome dvoru. Na turskom je dvoru bilo sasvim normalno, čak i neophodno, uz zakonitu suprugu imati i priležnice, razne ropkinje koje su služile za rađanje djece i nasljednika. Za razliku od zakonitih žena, ropkinje nisu imale poznato podrijetlo⁵².

Sama riječ *harem* arapska je posuđenica i znači *ono što je zabranjeno, skriveno*. U religijskom smislu, ta riječ označava posebno sveto mjesto između Meke i Medine jer je područje oko tih gradova harem, što znači da su pravila i običaji koji su negdje dozvoljeni ovdje zabranjeni⁵³. Bio je simbol časti glavnoga muškarca kuće, a to je na turskom dvoru bio sultan. Osim časti, harem je također i simbol svetosti i privatnosti. Dakle, na sultanovu dvoru harem predstavlja dio koji je rezerviran samo za žene sultana i njegovu obitelj, a pristup strancima strogo je zabranjen⁵⁴.

Kao što je već navedeno, imperijalni se harem sastojao od kombiniranih kućanstava kraljice majke (*Valide Sultan*), sultanove miljenice (*hasekis*) i njegovih ostalih konkubina (žena čija je glavna funkcija bila zabavljati sultana u spavaćoj sobi). U njemu su se nalazila i sva sultanova domaćinstva te su, osim već navedenih osoba, u haremu živjeli još i sultanovi sinovi - prinčevi (*sehzades*), njegove kćeri (*sultane*) te sestre koje se nisu udale (također *sultane*)⁵⁵. Sredinom XVI. stoljeća u imperijalnom su se haremu također nalazile i administrativne odaje u kojima su živjeli isključivo muškarci, uključujući i samoga Sultana te glavne eunuhe⁵⁶.

⁵² Bobanović, „Institucija harema na osmanskome dvoru”, 118.

⁵³ Isto, 126.

⁵⁴ Murat Iyigun, *Lessons from the ottoman harem on culture, religion & wars*, 2011.

(https://www.academia.edu/1502488/LESSONS_FROM_THE_OTTOMAN_HAREM_ON_ETHNICITY_RELIGION_and_WARS) (30. 10. 2019.)

⁵⁵ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (28. 1. 2020.)

⁵⁶ Iyigun, *Lessons from the ottoman harem on culture, religion & wars*

Nisu sve žene koje su živjele u haremu imale tu čast da upoznaju sultana. Dapače, te su žene bile u manjini. Većina haremskih žena nikada ne bi vidjela sultana te bi postale sluškinje neophodne za svakodnevno funkcioniranje harema⁵⁷.

Harem se kao dvorska ustanova koja je predstavljala oličenje blagostanja i sigurnosti počelo javljati tek u periodu kasnog XIV. stoljeća za vrijeme Murata I. i Bajazida I. te kao takav nije bio karakterističan za ranija doba prijašnjih osmanskih vladara⁵⁸.

⁵⁷ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (28. 1. 2020.)

⁵⁸ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 118.

3.4 ROPSTVO U HAREMU

Islamska je kultura drugačije gledala na ropstvo od zapadne kulture. U zapadnom je društvu poimanje da je biti sultanov rob zapravo velika čast i povlastica bilo nepojmljivo. Islam ne osuđuje ropstvo, ali uči da se prema robovima treba odnositi humano i da je oslobođenje roba hvalevrijedno i zaslužno djelo te se na oslobođene robove gledalo kao na ravnopravne članove osmanskog društva⁵⁹.

Od XIV. do XIX. stoljeća, kada je službeno ukinuto ropstvo u Osmanskom Carstvu, većina su državnih dužnosnika bili kupljeni robovi koji su se potom preodgojili i integrirali u sustav carstva. Najviše je robova posjedovao sultan, a nakon njega visoki državnici i ostali. Tako su djevojke koje su dolazile u harem bile ropkinje, od kojih je većina bila kršćanskog podrijetla. Te su djevojke u haremu čuvali eunusi, muški kastrirani robovi koji su najčešće bili afričkog podrijetla, a oni su odgovarali Kizlar Agi. Tri primarne rase djevojaka koje su bile prodane u seksualno roblje bile su djevojke s Kavkaza (Cirkasijke), Sirijke i Nubijke (područje Sudana ili današnjeg Egipta)⁶⁰. Cirkasijke su bile opisane kao djevojke svijetle kože koje bi najčešće zarobljavali Krimski Tatari, a potom bi ih prodavali Turcima. One su bile najskuplje i najpopularnije te bi njihova cijena dosegala i do 500 zlatnika po glavi. Nakon njih najpopularnije su bile Sirijke s područja obala Anatolije. One su imale tamne oči i kosu te svijetlosmeđu kožu. Njihova je cijena bila do 30 zlatnika po glavi, a opisivane su i kao djevojke koje su imale dobru figuru dok su mlade. Najjeftinije i najmanje popularne bile su Nubijke, čija je cijena bila do 20 zlatnika⁶¹. Sve su one bile prodavane na tržnicama robljem koje su se nazivale Esir ili Yesir, a iste su se nalazile u većini gradova i mjesta diljem carstva. Mehmet II. Osvajač utemeljio je prvu osmansku tržnicu robljem u Konstantinopolu 1460-ih godina, vjerojatno na mjestu gdje je prije stajala Bizantska tržnica robljem⁶².

Žene koje su dolazile u harem kao ropkinje bile su djevojke različitog podrijetla i u većini slučajeva različite vjere, međutim, skoro nijedna ili nijedna nije bila originalno muslimanka. Te su djevojke u većini slučajeva bile kupljene na tržnici roblja ili su dovedene kao ratne zarobljenice. S obzirom na to da su te žene često znale biti poklon visokopozicioniranih

⁵⁹ Isto, 119.–120.

⁶⁰ Slavery in the Ottoman Empire

(https://www.academia.edu/28983890/Slavery_in_the_Ottoman_Empire?fbclid=IwAR1sVBtN5Wrkhxec08q6AxGNjs8HFfwrCS8vsFjCHx_SFh-3-qxr_Zxfh0A) (12. 12. 2019.)

⁶¹ Isto

⁶² Isto

dužnosnika, birale su se najljepše među najljepšima sa svih područja carstva. Mnoge su obitelji nerijetko znale poticati svoje kćeri da odu na dvor i pokušaju doći do pozicije konkubine kako bi potom mogle živjeti ugodnim i luksuznim životom. Međutim, takvu praksu ne nalazimo samo u Osmanskom Carstvu već su takve situacije bile upražnjavane i na zapadu. Tu kao najbolji primjer možemo navesti dvor Henrika VIII. Tudora, kojem je obitelj Boleyn uspješno „servirala” svoje kćeri kao ljubavnice od kojih mu je jedna rodila prvog živućeg sina, a druga postala zakonita žena.

Kao i sve ostalo osoblje na turskom dvoru, sve djevojke koje su došle u harem najprije su prolazile kroz bogatu naobrazbu i obuku. Dijelile su zajedničke odaje. Sve ropkinje koje bi ušle u harem nazivane su *odaliskama* ili *ženama dvora* - generalnim slugama u haremu. *Odaliske* obično nisu prezentirane sultanu. One koje su bile izvanredne ljepote i talenta smatrane su potencijalnim konkubinama te su se obrazovale i vježbale u skladu s tim. Naučile bi plesati, recitirati poeziju, svirati glazbene instrumente i naučile bi erotsko umijeće. Samo su one nadarene među njima bile prezentirane sultanu kao njegove osobne *gedikli*, odnosno sluškinje u čekanju. Općenito, *odaliske* bi bile dodijeljene kao sluškinje haremskim ljubavnicama. One koje bi se najviše istaknule bile bi poslone sultanu u odaje kao priležnice, a sve u svrhu reprodukcije i nastavljanja dinastije⁶³.

⁶³<http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (28. 1. 2020.)

3.5 HIJERARHIJA ŽENA U HAREMU

Harem je, kao institucija na turskom dvoru, imao hijerarhijsko uređenje u kojem je svaka žena imala svoju ulogu koje se trebala pridržavati, a njihove su uloge bile produkt njihove dobi, statusa i okolnosti pod kojima je žena došla u harem⁶⁴.

Nakon što bi žene došle na dvor živjele bi zajedno u dvije prostorije koje su se nazivale Velika i Mala odaja, a dodijeljen bi im bio naziv novakinja (tur. *adžemi, acemi*)⁶⁵. One su tada prolazile početno razdoblje naobrazbe i obuke. Poučavane su raznim stvarima poput pjevanja, sviranja i plesa te recitacije i pripovijedanja. S obzirom na to da nisu bile muslimanke, također su morale učiti i o vjeri i kulturi. Nisu sve od njih bile u stanju ispuniti određene kriterije koji su bili zahtijevani za napredovanje u haremu, pa su imale pravo biti poslone van dvora uz određenu naknadu, čak i uz mogućnost braka s neuspjelim studentom dvorske škole⁶⁶. Konkubine su također mogle steći svoju neovisnost i otići s dvora. Ako su bile u službi najmanje devet godina, mogle su postati slobodne žene koje su osim svoje slobode stekle i financijsku sigurnost u vidu dragulja i ostalih vrijednih predmeta⁶⁷.

U ovom hijerarhijskom stupnjevanju sljedeće su bile *gediklije* (*gedikli*), odnosno privilegirane djevojke nagrađene za dugu službu, koje je izabrao osobno sultan⁶⁸. Nerijetko bi *gediklije* s vremenom dobile status *gözde*, odnosno one koje su zapele sultanu za oko. Osim naziva *gözde*, djevojke su također mogle dobiti naziv džarije (*câriye*).⁶⁹

Upraviteljica harema nosila je titulu *kâhya kadın*, odnosno ćaja-kadun te je ona bila nadzornica već spomenutim djevojkama. Osim što je bila domaćica harema, njezina je dužnost bila poučavati sve te djevojke kako savladati gore navedene vještine s kojima su se susrele sada na dvoru. Osim učenja tih vještina, njihova je zadaća bila i posluživanje svih ostalih žena u haremu⁷⁰.

⁶⁴ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 126.

⁶⁵ Inalcik, *Osmansko carstvo (klasično doba 1300.-1600.)*, 94.

⁶⁶ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 127.

⁶⁷ <http://www.turkishculture.org/architecture/harem-1013.htm> (28. 1. 2020)

⁶⁸ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 127.

⁶⁹ Inalcik, *Osmansko carstvo, klasično doba 1300. – 1600.*, 106.

⁷⁰ Isto, 106.

Čaji-kadun jedina je po hijerarhiji bila jednaka *hazinedar usta*, odnosno rizničarka, koja je bila odgovorna za vođenje svih troškova harema⁷¹. Njezine su obaveze također podrazumijevale isplatu džeparca onim djevojkama koje su na njega imale pravo te isplatu mirovina onim džarijama koje su napustile dvor te otišle u stari dvorac, *Eski saray*, gdje su odlazile sve one žene koje sultan više nije htio ili one sultanije koje nisu imale živoga sina.⁷²

Drugi članovi uprave bili su čuvarica odjeće, održavateljica kupatila, čuvarica nakita, čitač *Kur'ana* te čuvar skladišta. Svi su oni imali svoje sluškinje koje su bile najniži rang. Poslove koji su smatrani najtežima poput čišćenja i pranja podova i zidova obavljale su crkinje, dok su poslove koji su smatrani jednostavnijima i lakšima poput održavanja sagova, grijanja i slično obavljale ostale djevojke. U nekim slučajevima, ako bi se djevojka istaknula najviše svojom ljepotom, a potom i sposobnošću, dobila bi bolje zaposlenje⁷³.

One džarije koje nisu bile smatrane dovoljno lijepima da se pokažu pred sultanom ostale bi samo službenice koje bi obavljale jednostavne poslove u haremu. Međutim, ako bi se iskazale svojom inteligencijom te odanošću mogle su napredovati sve do visokog stupnja činovničke službe poput nadzora nad haremom i državnom blagajnom⁷⁴. Osim toga, džarije su mogle iskoristiti priliku da ih sultan zamijeti jer su imale čast posluživati samog sultana te njegovu majku, žene i djecu.

Žene najvišeg ranga dobile bi status Uste. Uste su bile birane iz redova gediklija, pa su mogle obavljati posebnu službu za sultana, a neke od njih bile su i odabrane za sultanovu ložnicu. Tim bi činom stekle naziv has-odalik (*hâs odalık*) ili hasekija (*hâseki*)⁷⁵. S obzirom na to da je u islamu broj zakonitih žena koje jedan muškarac može imati četiri, sultanove odabranice koje su se nazivale hasekijama ponovo bi dobile novu titulu i položaj. Tada bi im titula bila kaduna, odnosno *kadın*. No sve njihove položaje i povlastice određivala je jedna jedina stvar, a to je bilo majčinstvo. Ona koja bi rodila žensko dijete sultanu imala bi razne povlastice poput svečane odjeće, posebne odaje za sebe i djecu i njezina bi titula bila *hâseki kadın*⁷⁶. Osim tih povlastica, bilo joj je dopušteno i preudati se nakon sultanove smrti. Žena koja bi prva rodila muško dijete bila bi glavna žena koja ima apsolutnu prednost pred svim ostalim ženama i

⁷¹ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 128.

⁷² Isto, 128.

⁷³ Isto, 128.

⁷⁴ Ortaylı, *Osmanlije, posljednja imperija*, 95.

⁷⁵ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 127.

⁷⁶ Isto, 127.

majkama sultanove djece i njezina bi titula tada bila baš-kaduna, odnosno *baş-kadın* ili *haseki sultan*⁷⁷. Međutim, ako bi se dogodilo da umre sin baš-kadune ona bi napustila dvor i otišla u stari dvorac te izgubila povlasticu sultanove glavne žene.

No kada pričamo o pravoj moći u haremu, tu je samo jedna osoba bila apsolutna vladarica, a to je sultanova majka, kasnije nazvana *Valide Sultan* ili majka sultanija. Ona zauzima najviše mjesto u hijerarhiji harema, a vladala bi sve do smrti svoga sina sultana ili do svoje smrti⁷⁸. Majke sultanije bile su neupitni autoritet u haremu, no do tog su položaja najčešće dolazile iz položaja sluškinja i novakinja u haremu penjući se po društvenoj ljestvici i hijerarhiji. Njezina je moć bila neograničena, a to se nije samo odnosilo na granice harema već i na granice cijelog carstva⁷⁹. Njezina je odgovornost bila održavanje reda i mira ne samo u haremu već u cijelom carstvu te se od nje očekivalo da bude vodič i učitelj svome sinu i da ga osposobi za rješavanje svih vrsta pitanja državne politike. Od sultana se, s druge strane, očekivalo da poštuje majčinu vlast i da cijeni svu njezinu pomoć i savjete. Nažalost, neke žene koje su rodile prvorođenog sina sultana nikada nisu doživjele tu titulu *Valide Sultan* zato što bi se dogodilo da im sin umre prije nego što je postao sultan i došao na vlast. No sve one koje bi dobile tu čast i priliku da im sin postane sultan uvodilo bi se u palaču ceremonijom nazvanom *povorka majke*⁸⁰. To je bila povorka u kojoj bi sultan, dakle njezin sin, onog trenutka kada bi se popeo na prijestolje došao po majku u Stari dvor i odveo je u Topkapı palaču. Ponekad se znala dogoditi situacija da nakon smrti muža sultana neka *haseki* bude poslana u Staru palaču (*Eski saray*), a vratila bi se u palaču Topkapı kada bi njezin sin postao sultan te bi joj se pritom putem iskazivalo poštovanje, a sultan bi joj u palači poljubio ruku⁸¹. Za nju i njezine potrebe u haremu brinule su se mnogobrojne sluškinje, a imala je i mnogo ljudi u svojoj službi izvan zidova palače. Prva žena koja je dobila titulu *Valide Sultan* bila je Ajše Hafsa, majka Sulejmana Veličanstvenog i žena Selima I. Prije toga se za sultanovu majku koristio izraz *hatun*, u prijevodu gospođa, dama⁸². Osim što je obučavala svog sina za vođenje države, njezina se riječ pogotovo uvažavala u situacijama gdje bi se dogodilo da se veziri ne slažu sa sultanovim odlukama.

⁷⁷ Isto, 127.

⁷⁸ Isto, 127.

⁷⁹ Isto, 127.

⁸⁰ Ishanoglu, *Historija Osmanske države i civilizacije*, 171.

⁸¹ Ortaylı, *Osmanlije, posljednja imperija*, 100.

⁸² Isto, 170.

Kćeri osmanskih sultana po rođenju su dobivale titulu *sultanije* koja je dolazila iza osobnog imena. One su kao princeze imale mnogo veću slobodu od ostalih žena u haremu i smjele su ići čak i u grad, no nikada same i bez pratnje. Njihova su pratnja bili *eunusi* o kojima će biti nešto više riječi u idućem poglavlju. Osim što su imale veću slobodu, imale su i povlasticu da su bile važnije i bitnije od svog muža te je tako njihovim muževima poligamija bila strogo zabranjena, a preljub bi plaćali čak i smrću. Osim toga, sultanija je imala odvojene odaje od svog muža u svojoj palači. Kada bi se sultanova kći udavala radile bi se velike zabave i sultan bi im u čast poklonio palaču nazvanu po njima. Princeze su bile vrlo načitanе i obrazovane, pogotovo u glazbi, umjetnosti, književnosti, jezicima i raznim ostalim vještinama⁸³. Osim kćeri, samo su još sultanove sestre imale titulu sultanije.

Iako su djevojke koje su uspjele doći do sultana bile nagrađene na mnogo načina, također su u nekim stvarima bile zakinute. Recimo jako je ironična bila razlika u medicinskoj organizaciji. Žene koje su bile u nekakvom odnosu sa sultanom su imale puno više mogućnosti, no s obzirom da su bile žene višeg stupnja, bile su i više čuvane. Gledano iz drugog kuta činilo se da je pod nekim okolnostima ženama višeg stupnja bilo teže pristupiti medicinskoj pomoći, možda čak i više nego onima manjeg stupnja. Socijalna i kulturna ograničenja koja su im postavljena poput obraćanja liječniku su na primjer bila stroža i strože su se promatrala te žena nije nikad smjela ostati nasamo s doktorom.

O ženama u haremu su se brinuli *etibba-i hassa*⁸⁴, dvorski liječnici. U carskom medicinskom korpusu bilo je nekoliko desetaka liječnika, kirurga, oftalmologa i naučnika, čija su ih stručnost i znanje, kao i njihove veze, učinili dostojnima da budu na dvoru. Osim što su žene u haremu imale niz liječnika koji brinu o njima također je postojala medicinska ustanova unutar samog harema. Već sam ranije spomenula da je u Topkapı palači postojala i specijalna kuhinja koja se nalazila uz bolnicu. Te bolnice su služile za oporavak bolesnih ropkinja kao i za pripremu mrtvacu za pokop, bilo da su umrle u bolnici ili u ostalim dijelovima harema.⁸⁵

Kao što sam već navela, osim privilegija u liječenju unutar zidova harema, ženama višeg stupnja su bile nametnute mnoge obaveze i ograničenja. Od svih članova osmanskog društva,

⁸³ <http://nadinevalidesultan.org/ottomanharem.html> (28. 1. 2020.)

⁸⁴ Shefer-Mossensohn M. (2011.), *A Sick Sultana in the Ottoman Imperial Palace: Male Doctors, Female Healers and Female Patients in the Early Modern Period*, Journal of Women of the Middle East and the Islamic World, Tel Aviv University

⁸⁵ Isto

bilo višeg ili nižeg stupnja, bilo je očekivano da slijede određeni stil života. Zbog toga su im neke medicinske mogućnosti bile ograničene ako bi na primjer muški liječnik izravno liječio ili dijagnosticirao ženu unutar harema. Žene koje su imale veliki utjecaj i moć zbog toga što su bile na neki način povezane sa sultanom, bivajući njegova majka, sestra, majka njegove djece ili pak ljubavnica ponekad su se morale patiti i bolovati jer im se muški liječnici nisu smjeli približiti, a kamo li ih pokušati liječiti.

3.6 EUNUSI

Po muslimanskoj tradiciji nijedan drugi muškarac nije smio pogledati, a kamoli ući u tuđi harem. Netko je trebao imati na oku i paziti sve žene u haremu, stoga su odabrani oni koji su bili smatrani „manjim od muškarca” čiji je naziv bio *eunusi*.

Postojanje eunuha kao bliskih vladarovih suradnika s jedne strane, a s druge strane čuvara harema seže u mnogo dalju prošlost, barem do asirskog carstva i vrlo vjerojatno sve do prve ljudske civilizacije u Mezopotamiji.⁸⁶ Osmanlije su prihvatili upotrebu eunuha u oba svojstva dosta rano, vjerojatno zbog utjecaja bizantske i seldžučke kulture, iako kada su prvi put počeli zapošljavati afričke eunuhe, manje je jasno.

To su bili robovi ili ratni zarobljenici koji su bili kastrirani prije puberteta i osuđeni na život u služenju. Dijele se na crne i bijele eunuhe. Prema načinu kastracije dijele se na tri skupine: *sandali* (uklonjeni su im svi reproduktivni organi), koji su najčešće bili crnci koji su služili u haremu, *eunuše* (uklonjen im je samo penis) i *eunuške* (uklonjeni su im testisi, a reproduktivni organi su im namjerno oštećeni, uvijeni ili podvezani).⁸⁷ U ove posljednje dvije skupine najčešće se ubrajaju *bijeli eunusi* koji su uglavnom služili u *divanu* (vladi). Većina je *eunuha* na dvor stigla kao poklon vezira ili begova (visokih državnih službenika) iz raznih pokrajina.

Glavni crni eunuh, *harem agası*, bio je treći po rangu iza sultana i velikog vezira te je bio i glavni sluga sultanove majke⁸⁸. Oni su također prolazili period naobrazbe kada bi došli prvi put na dvor, a oni koji bi se istaknuli bili bi poslani u službu neke od sultanija. Oni su poput žena u haremu imali svoju hijerarhiju te su svi bili stupnjevani. Njihove su titule bile novak, aga, paž itd. Eunusi su također pratili sve posjetitelje koji bi došli u harem poput doktora, učitelja glazbe i plesa i ostalih⁸⁹. Dužnosti glavnog crnog eunuha bile mnogostruke, a najvažnija od njih bila je zaštita žena u haremu. Osim toga, njegove su zadaće uključivale i brigu za djevojke koje su pristigle na dvor prvi put, promaknuće žena u haremu, organiziranje raznih dvorskih ceremonija,

⁸⁶ Hathaway J., *Habeşî Mehmed Agha: The first chief harem eunuch (Dariüssaade Ağasi) of the Ottoman Empire* (https://www.academia.edu/10360842/Habeshi_Mehmed_Agha_The_First_Chief_Harem_Eunuch_of_the_Ottoman_Empire)

⁸⁷ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (28. 1. 2020.)

⁸⁸ Bobanović, *Institucija harema na osmanskom dvoru*, 128.

⁸⁹ Isto, 134.

vjenčanja te čak i izvršavanje presuda ženama koje su bile optužene za zločin⁹⁰. Naravno, bio je odgovoran i za ostale crne eunuhe u haremu. Osim što je bio glavni sluga majke sultanije, bio je i zapovjednik dijela carske vojske, pa je imao titulu *paše* (general) tri repa (konjska)⁹¹.

Do kasnog petnaestog stoljeća, velika većina eunuha koja je čuvala harem je bila afričkog podrijetla. Kasnije kada je Hürrem sultanija, žena Sulejmana Veličanstvenog prebacila harem u Topkapı palaču, eunusi koji su bili u njevoj službi su bili većinom afričkog podrijetla, dok je većina bijelih eunuha bila balkanskog podrijetla. Crni su eunusi uglavnom bili zarobljavani u današnjem Egiptu, Etiopiji i Sudanu, dok je većina bijelih eunuha bila s područja osvojenih kršćanskih zemalja poput današnje Armenije i Gruzije.⁹² U Topkapı palači su sada postojala dva korpusa eunuha. Eunusi koji su čuvali harem i eunusi koji su čuvali prag ispred sultanove odaje za audijencije.

S obzirom na to da u XVI. stoljeću raste utjecaj *Valide Sultan*, raste i moć glavnog crnog eunuha što dovodi do toga da je s vremenom postao najmoćniji službenik na dvoru. Prva polovica XVII. stoljeća je obilježena nizom nesposobnih sultana. Tada moć preuzimaju *Valide Sultan* i *harem agası* koji je bio njen najvrjedniji politički saveznik. U tom periodu oni utječu na politiku carstva o čemu će biti pisano više u nastavku rada.

Glavni bijeli eunuh imao je naziv *kapı agası*. On je bio upravitelj dvorske birokracije, bolnice, škole te glavni vratar i voditelj dvorskih ceremonija⁹³. Svaki je trenutak njihovog dana bio već unaprijed isplaniran i određen, od ustajanja do spavanja⁹⁴. Svako je kršenje pravila bilo kažnjavano onom kaznom koja se smatrala primjerenom njihovom prijestupu, pa se tako mogla dobiti kazna od javnog ukora ili batinanja tabana sve do protjerivanja s dvora ili čak smrti⁹⁵. Glavni bijeli eunuh bio je sultanova osoba od povjerenja, pa mu se kao takav mogao osobno obraćati i kontrolirati sve dokumente i poruke koje su bile upućene sultanu.

Dakle, eunusi su čuvari harema, a kako bi se zaštitile žene i kako sultan ne bi imao nikakvih dvojbi ni sumnji svi su morali biti kastrirani i jedino su tako mogli dobiti titulu eunuha, a samo su crni eunusi imali dozvolu boraviti u haremu. Velika razlika između crnih i bijelih

⁹⁰ Isto, 128.

⁹¹ Isto, 128.

⁹² Isto, 128.

⁹³ Isto, 128.

⁹⁴ Inalcik, *Osmansko carstvo, klasično doba 1300. – 1600.*, 98.

⁹⁵ Isto, 98.

eunuha bila je i u činjenici da su se bijeli eunusi kastrirali svojevrijedno da bi se penjali po ljestvici moći i dosegli važne pozicije, a s godinama je rasla i netrepljivost između bijelih i crnih eunuha u njihovoj borbi da se nametnu sultanu za njegovu naklonost.

3.7 SUŽIVOT U HAREMU

Harem je bio jedna od važnijih institucija na osmanskome dvoru i kao takav nije bio mjesto za zabavu niti za vođenje raskalašenog života. Kao što je već ranije navedeno, nisu sve djevojke imale tu čast napredovati u haremu i doseći važne titule i pozicije, a činjenica da su međusobno bile konkurencija zasigurno je utjecala na njihov zajednički suživot i odnos jedne prema drugoj. Svaka žena koja je bila najprije lijepa, a potom talentirana, disciplinirana i odana mogla je napredovati i osigurati si jako dobar život. One koje su uspjele u tome bi ubrzo postale sultanove miljenice *ikbal*, a mnoge od njih bi mu kasnije rodile i djecu.

Rijetka su mjesta na kojima se događalo toliko intriga, spletki i nadmetanja kao u haremu⁹⁶. Na ratnoj nozi najčešće su bile sultanove žene, odnosno majke njegove djece, jedna prema drugoj, ali i sultanove žene i njegova majka. Najviše su se borile majke osmanskih prinčeva pokušavajući im osigurati moć i budućnost. Nije postojalo sredstvo kojim se one ne bi služile da bi došle do svog cilja, od podmićivanja drugih dužnosnika u palači pa čak i do pokušaja oduzimanja života drugima⁹⁷. Najčešće bi podmićivale draguljima, zlatom ili drugim vrijednim predmetima kako bi pokušale izvući neku korisnu informaciju koja će im poslužiti da ponize i poraze svoju protivnicu ispred samog sultana.⁹⁸ Majke osmanskih prinčeva nisu to radile iz pukog koristoljublja, već iz same potrebe da zaštite svoje dijete jer je svaki njihov suparnik opasan ne samo po pitanju moći, nego i po pitanju samog preživljavanja.

Tijekom XV. i XVI. stoljeća osmanski prinčevi su bili poslani u druge pokrajine kojima bi upravljali te se učili državnim poslovima. Kada bi sultan umro, uslijedila bi žurba za prijestoljem, a princ koji bi ga ugrabio obično bi pogubio svoju preživjelu braću, čak i ako su vrlo mladi, kako bi spriječio bilo kakvu moguću pobunu.

Počevši sa sultanom Ahmetom I. na početku šesnaestog stoljeća te su tradicije bile napuštene, vjerojatno zbog straha da bi osmanska dinastija mogla prestati postojati zbog malog broja muških nasljednika Ahmetovog oca Mehmeta III. Od tog trenutka prinčevi su odgajani u haremu, a njihovu naobrazbu je nadgledao glavni crni eunuh. Kada bi prinčevi dosegli zrelost, a mnogi od njih su je dosegli sada kada im više nije prijetilo pogubljenje, preselili bi se iz ženskih odaja u apartmane u stražnji dio haremskog kompleksa koji su se nazivali *kafesi* odnosno

⁹⁶ Ortaylı, *Osmanlije, posljednja imperija*, 98.–99.

⁹⁷ Jozef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb:1992, 108.

⁹⁸ Isto, 108.

kavezi.⁹⁹ Tamo bi princ postavio svoje vlastito „domaćinstvo“ s haremskim eunuhom dodijeljenim da djeluje kao računovođa i njegov mentor.

Žene koje bi rodile sultanu dijete bile su osigurane za cijeli život, čak i nakon sultanove smrti. Najčešće su njihov džeparac i bogatstvo ovisili o tome koliko ju sultan voli te koje mjesto zauzima u njegovu srcu, a potom i haremskoj hijerarhiji. Također su bile obasipane luksuznom odjećom, nakitom i raznim vrijednostima¹⁰⁰. Osim džeparca, majke njegove djece dobijale bi na dar vlastite stanove i robove.

O svemu tome brigu je vodila *hazinedar usta*, odnosno rizničarka koja je osim isplate džeparca bila odgovorna za sve vođenje troškova u haremu¹⁰¹. Žene koje su služile u haremu bile su plaćene po danu, a osim već određene dnevnice godišnje bi dobile i po tri kompleta odjeće¹⁰². Naravno da se točno znalo u kojoj službi radi koja žena jer je sva odjeća bila propisana zakonom. Službenice nižeg ranka nosile su skromniju odjeću, a žene visokog ranga, *uste*, ukrašavale su svoju odjeću krznom¹⁰³. Sultanije majke imale su svoje osobne posjede rasprostranjene po cijelom carstvu te su s njih ubirale prihode.

Što se tiče eunuha i oni su ulazili u sutav primanja plaća, no njihova plaća nije ovisila o tome koliko ih sultan voli, već o stupnju i zaduženjima koja su imali, a bili su isplaćivani iz sultanove osobne riznice. Osim plaće također su dobijali godišnje po dva odijela i kaput¹⁰⁴.

Iz svega navedenog proizlazi da su oni koji su bili dobri službenici bili i lijepo nagrađeni. S obzirom na to da je poimanje robova imalo skroz drugo značenje u islamu moglo bi se reći da se u tim vremenima i takvoj kulturi zapravo isplatilo biti rob, pogotovo ženama kojima je bila čast upoznati sultana, a one sretnice koje su bile izabrane imale su i privilegiju da provedu noć s njim.

⁹⁹ Hathaway, *Habeşî Mehmed Agha: The first chief harem eunuch of Ottoman Empire*

¹⁰⁰ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (28. 1. 2020.)

¹⁰¹ Bobanović, *Institucija harema na osmanskom dvoru*, 128.

¹⁰² Ortayli, *Osmanlije, posljednja imperija*, 95.

¹⁰³ Inalcik, *Osmansko carstvo, klasično doba 1300. – 1600.*, 107.

¹⁰⁴ Bobanović, *Institucija harema na osmanskom dvoru*, 134.

3.8 BRAKOVI U HAREMU

S obzirom na to da su muslimani bili poligamni, sultani, a i obični muškarci nerijetko su imali više žena. Moglo se imati najviše četiri žene jer je taj broj ograničen po Kur'anu, a žena koja bi se prva udala bila bi glavna žena. Kao što sam već ranije spomenila, sultanove su se žene nazivale *ikbal*, *haseki* ili *kadin efendi*, ovisno o majčinstvu.

Zapadno društvo nije baš bilo u stanju razumijeti bračne zakone na turskom dvoru, tim više što je smatralo sultane sinovima ropkinja. Sultan po zakonu sve do kraja XIV. stoljeća nije mogao sklopiti službeni brak kao što su to radili u Europi, već je stvarao potomke s ropkinjama iz harema. Najčešće sultan čak nije niti imao pravo izbora, već mu je djevojke dovodila ona žena koja bi imala vrhovni nadzor nad haremom¹⁰⁵.

Osmanski su sultani kao i svi drugi vladari brakovima povećavali svoju moć te bi se tako ženili za kćeri okolnih vladara, naravno, s razlikom da bi se na zapadu jedan kralj ili car oženio jednom djevojkom, dok su Turci to mogli napraviti s više njih i samim time brže jačati kao država. Osmanlije su se nerijetko znale ženiti kćerima Bizantskog Carstva te Srpskog i Bugarskog Kraljevstva¹⁰⁶. Uz pomoć takvih brakova, Turci Osmanlije dobijali bi pravo na vladanje tim zemljama, a ljudi koji su tu živjeli mogli su zadržati svoju vjeru, jezik i kulturu¹⁰⁷. Za razliku od Zapada, gdje bi žene često mogle uvjetovati unutarnju politiku rodbinskim vezama, to kod Turaka nije bio slučaj¹⁰⁸.

Za vrijeme vladavine najpoznatijeg turskog sultana Sulejmana I. Veličanstvenog situacija se veoma promijenila glede pitanja zakonitog braka. Sulejman je prvi sultan koji je prekinuo stoljetnu tradiciju svojih prethodnika te se oženio s ruskom, a prema nekima ukrajinskom, robinjom, sklopivši s njom vjerski brak. Ime te djevojke bilo je Rokselana, koja se kasnije poturčila te joj je sultan osobno nadjenulo muslimansko ime Hürrem. Osim novog imena, dobila je i titulu sultanije iako je umrla prije nego je njezin sin zasjeo na prijestolje¹⁰⁹. Rokselana je bila iznimno sposobna žena, a tome svjedoči sama činjenica da je uspjela postati sultanova zakonita supruga te da je imala jako veliki utjecaj na Sulejmana. Osim toga, Sulejman je bio na vrhuncu svoje moći te je bio dovoljno snažan i nije imao razloga bojati se spletki koje su se tada događale

¹⁰⁵ Antonello Biagini, *Povijest moderne Turske*, Srednja Europa, Zagreb: 2012., 18.

¹⁰⁶ Ishanoglu, *Historija Osmanske države i civilizacije*, 172.

¹⁰⁷ Goldstein, *Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, 505.

¹⁰⁸ Biagini, *Povijest moderne Turske*, 18.

¹⁰⁹ Inalcik, *Osmansko carstvo, klasično doba 1300. – 1600.*, 107

na dvoru¹¹⁰. Njihov zajednički sin, Selim II., naslijedio je svog oca na prijestolju potom napravivši istu stvar kao njegov otac. Naime, Selim II. također se oženio ropkinjom Nurbanu, koja je kasnije postala i *Valide Sultan*. Pisao joj je pjesme koje su sačuvane do dana današnjeg, a općenito se smatraju jednim od najljepših u osmanskoj literaturi¹¹¹. Stekla je titulu majke sultanije jer je za života doživjela da njen sin Murat III. postane sultan.

Kasnije ponovno nastupa razdoblje kada sultani nisu sklapali zakonite vjerske brakove, a to je doba između 1574. i 1687., kada nastupa prevlast utjecaja sultanove majke, *Valide Sultan*.

Za razliku od zakonitih žena, priležnice nisu imale poznato podrijetlo, poznata su samo područja s kojih su bile dovođene na turski dvor. Osim već spomenutih područja, tu bi se našle razne djevojke koje bi gusari zarobili na Sredozemnom moru pa bi bile prodane na tržnici roblja ili čak djevojke s Kavkaza i Balkana koje bi vlastite obitelji poklanjale ili prodavale trgovcima roblja da se izbave iz siromaštva. Ipak, većina tih djevojaka nije bila te sreće da zapne sultanu za oko pa bi se uglavnom morala zadovoljiti brakom s nekim od paževa koji bi otišli obnašati razne poslove van dvora. No i sultanove miljenice ponekad bi znale imati istu sudbinu pa bi se na kraju udale za neke dvorjane ili druge dužnosnike na dvoru.¹¹² Ono što je zasigurno jako zanimljivo jest činjenica da nijedna majka turskih sultana nije bila rođena Turkinja niti rođena muslimanka, već je svaka bila drukčijeg podrijetla kao što su grčko, bugarsko, srpsko, židovsko, francusko ili rusko te je svaka od njih kasnije prešla na islamsku vjeru i dobila muslimansko ime. Osim toga, nijedna također nije bila niti zakonita žena prema šerijatu¹¹³.

Druge bitne ličnosti koje su potekle iz harema također bi bile i sultanije, odnosno princeze koje su rođenjem stekle tu titulu, a bile su to sestre, kćeri ili tete sultana. One bi se često zaručile još dok su bile djevojčice¹¹⁴, a udavale bi se za visokopozicionirane državne službenike. Međutim, kao što je već ranije navedeno, njihovi muževi nisu smjeli imati drugih žena niti konkubina te bi sultanije zadržale sve povlastice u braku jer su bile pripadnice sultanove dinastije. Muškarac koji bi oženio neku sultaniju postao bi zet, odnosno *damat*, ne samo sultanu već cijeloj njegovoj dinastiji, stoga je imao veliku mogućnost napredovanja u karijeri i dosezanja

¹¹⁰ Biagini, *Povijest moderne Turske*, 18.–19.

¹¹¹ <https://hamdocamo.wordpress.com/2016/05/06/jevrejke-zene-i-majke-turskih-sultana/> (29. 1. 2020.)

¹¹² Ortaylı, *Osmanlije, posljednja imperija*, 95.

¹¹³ <https://hamdocamo.wordpress.com/2016/05/06/jevrejke-zene-i-majke-turskih-sultana/> (29. 1. 2020.)

¹¹⁴ Suraiya Faroqhi, *Sultanovi podanici, kultura i svakodnevica u Osmanskom Carstvu*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb: 2009., 154.

moći, no, s druge strane, morao je biti odan sultanu i njegovoj obitelji¹¹⁵. Ipak, sultanijin muž nikada nije imao stopostotnu garanciju čak ni da će ostati živ ako bi na bilo koji način bio prijetnja sultanovoj vlasti. Osim toga, sultanija je bila u puno boljem položaju u njihovom braku, bila je uvijek materijalno osigurana te joj se muž morao klanjati bez obzira radi li se o visokopozicioniranom državniku ili pak velikom veziru koji nakon sultana ima najveću moć u carstvu. Sultanija se čak mogla i svojevóljno razvesti od svog supruga, a ako je njezin budući suprug već imao ženu kada je zatražio sultanijinu ruku, morao je razvrgnuti svoj brak i sultaniji pristupiti kao slobodan muškarac¹¹⁶.

¹¹⁵ Matuz, *Osmansko Carstvo*, 110.

¹¹⁶ Faroqhi, *Sultanovi podanici, kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, 137.

4 VLADAVINA ŽENA

Kao što je već ranije navedeno, *Valide Sultan* bila je apsolutna vladarica harema, a njezin utjecaj na dvoru raste u razdoblju između 1574. i 1687. godine. Sultanat tih žena dolazi iz njihovog statusa majki vladajućih sultana. Neke su se majke nazivale samo *kadın efendijama*¹¹⁷ zato što bi umrli prije nego bi njihovi sinovi postali nasljednici, a kada bi postali automatski bi dobile novu titulu *Valide Sultan*. Sultani su imali djecu koju su rodile njihove zakonite žene i konkubine. Od XVI. stoljeća osmanski sultani počinju imenovati priležnice kao svoje supruge, koje su ili odrasle u palači ili su im predane na dar. *Valide Sultan* su se često brinule o državnim poslovima i utjecali na odluke svojih sinova, pogotovo kada bi sinovi stupili na vlast kao maloljetnici, tada bi im majke bile i regentice.

Osim toga, glavni sluga Majke sultanije bio je glavni crni eunuh za kojeg također znamo da je bio vrlo moćan, nakon sultana i velikog vezira najbitnija karika carstva. Kada na sve to dodamo i činjenicu da je sultan uvažavao majčino mišljenje i poštovao njenu moć nije teško razumjeti kako su žene preuzele konce u tom razdoblju poznatom po nazivu *Kadınlar Saltanatu* ili *Razdoblje vladavine žena*.¹¹⁸ U tom su razdoblju u povijesti carstva žene carske obitelji stekle ogroman politički utjecaj, toliko da se govorilo o doktrini postojanja pravog "ženskog sultanata". Daleko od toga da su bile potlačene i potisnute na društvene marigne, dapače, posjedovale su poprilično visoki stupanj političke moći.

Ipak do XVI. stoljeća žene osmanskog harema bile su daleko od toga da su mogle vršiti bilo kakav politički utjecaj na državu. Osmansko Carstvo je bilo u fazi teritorijalne ekspanzije, a sultani su često bili odsutni iz Carigrada s obzirom da su nekad osobno vodili vojne kampanje. Osvojenim zemljama upravljalo se sustavom zvanim *beglerbelucima*, a okupirana područja podijeljena su na *ejalete* i povjerena jednom od sultanovih sinova koji bi preuzeo titulu *bega* ili *beglerbega*.¹¹⁹ U pravilu, kad bi princ odlazio na obnašanje dužnosti, s njim bi išla i njegova majka, obično jedna od brojnih konkubina koje su živjele u osmanskome haremu. U svakom slučaju, takav sustav dugo je držao žene podalje od dvora i od samih sultana, nad kojima stoga nisu mogle vršiti nikakav utjecaj.

¹¹⁷ Dr. Ömer Düzbakar, *Charitable Women And Their Pious Foundations In The Ottoman Empire: The Hospital of The Senior Mother, Nurbanu Valide Sultan*, Uludag University, Bursa, Turkey, 13.

¹¹⁸ Goldstein, *Počeci novog doba*, 478.

¹¹⁹ Carlucci A. F., *Haseki Sultan, Valide Sultan e ministri*, 170

U XVI. stoljeću na vlasti u Osmanskom Carstvu bio je sultan Sulejman Veličanstveni, a vladao je od 1520. do 1566. godine. On je bio prvi sultan koji je pogazio osmansku tradiciju te se legalno oženio sklopivši vjerski brak s ukrajinskom robinjom Rokselanom, kojoj je nadjenao ime Hürrem.¹²⁰ Ona je bila prva priležnica kojoj je pošlo za rukom da bude zakonita sultanova supruga, a koliki je utjecaj imala na Sulejmana vidjet ćemo u nastavku rada. Slobodno možemo reći da s njom započinje i takozvana Vladavina žena koja je trajala sve do 1687. kada je umrla sultanija Türkhan¹²¹.

Osmansko Carstvo počivalo je na politici jedne vladajuće dinastije, a osim sultana, koji je najmoćnije lice i neupitni vladar, jedina žena koja je imala moć bila je njegova majka. Zašto su muslimani bili poligamni, pogotovo sultani? Iz jedinstvenog razloga da neka novopridošla žena ne bi imala preveliki utjecaj i moć. Ovako je ista ostajala u rukama sultana i njegove majke jer je *Valide Sultan* bila izrazito poštovana i cijenjena ne samo po pitanju harema već i po pitanju čitavog carstva.

Politika nije bila jedini razlog zbog kojeg su se žene smatrale moćnicama. Osim što su se uplitale u politička pitanja, žene su također bile i vlasnice važnih zemljišta, a neke od njih su u svojim posjedima imale i timare. Mogle su naslijediti posjede i često su same raspolagale svojom imovinom. Posuđivale su novce, služile kao poreznice te ulazila u razna poslovna partnerstva.

U sljedećim poglavljima opisat ćemo neke od najutjecajnijih žena turske povijesti te kako se situacija na dvoru odvijala u njihovo vrijeme.

¹²⁰ Carlucci A. F., Haseki Sultan, Valide Sultan e ministri (https://www.academia.edu/37415785/Haseki_Sultan_valide_Sultan_e_ministri_Le_donne_turche_e_il_potere), 172.

¹²¹ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (29. 1. 2020.)

4.1 HÜRREM

Jedna od najznačajnijih i najpoznatijih žena Osmanskog Carstva, Rokselana, odnosno Hürrem, došla je na dvor kao poklon velikog vezira Ibrahima koji ju je kupio na tržnici robljem. Do tog trenutka nije postojala niti jedna robinja koja se zakonski udala za sultana. S obzirom na to da je njezin sin Selim II. naslijedio prijestolje svog oca Sulejmana, jedina je koja je imala titulu *Valide Sultan*, a da nije doživjela da vidi sina na prijestolju. Rodila je Sulejmanu petero djece: jednu kćer i četiri sina, od kojih će kasnije jedan postati novi sultan¹²². Nakon što se udala za Sulejmana s vremenom je ostvarila toliku moć da je bila u stanju utjecati na politiku Osmanskog Carstva preko svog supruga. Ne samo da je mogla utjecati na odluke u carstvu već je bila u mogućnosti aktivno sudjelovati u državnim poslovima¹²³.

Iako razni povijesni izvori svjedoče o njezinoj ruskoj nacionalnosti, a otuda i ime pod kojim je bila poznata na Zapadu, Rokselana, Hürrem je rođena u Ukrajini, vjerojatno pod imenom Aleksandra Lisowska¹²⁴. Porobili su je Tatari i prodali Osmanlijama, a biva izabrana za carski harem između 1517. i 1520. godine.¹²⁵

Po svemu sudeći, Sulejman se potpuno zaljubio u Hürrem i zbog nje je počeo ignorirati ostale konkubine, okrećući se monogamiji. 1521. godine dva od tri Sulejmanova sina umiru u ranoj dobi te osmanska dinastija dolazi u opasnost od izumiranja. U tim vremenima smrtnost dojenčadi je bila vrlo visoka. Sulejman je odlučio ignorirati sva dotadašnja pravila i umjesto da uzme nove miljenice koje bi mu podarile nasljednike odlučio je imati još djece s Hürrem. Još jedan prekid tradicije se dogodio 1534. godine kada je Sulejman odlučio oženiti Hürrem i time je načiniti prvom *haseki Sultan*, odnosno zakonitom suprugom sultana, u Osmanskom Carstvu.¹²⁶ Kao što sam već ranije navela, kada bi neki princ dosegao određenu zrelost da se ide obučavati u neku pokrajinu uvijek ga je pratila njegova majka. No to s Hürrem nije bio slučaj. 1542. godine dolazi do još jednog presedana koji uključuje *haseki Sultan*, a to je da je njen sin Mehmet poslan u Manisu gdje je dobio titulu bega, no Hürrem nije išla s njim i time postaje prva majka

¹²² <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (30. 1. 2020.)

¹²³ Theresa Meadows, *The Harem: A Place of Power for Women*, 2015.

(https://www.academia.edu/23889519/The_Harem_A_Place_of_Power_for_Women) (30. 10. 2019.)

¹²⁴ Carlucci A. F., *Haseki Sultan, Valide Sultan e ministri*, 171.

¹²⁵ Isto, 171.

¹²⁶ Isto, 172.

sultanovih nasljednika koja nije pratila svojeg sina u odlasku s dvora i koja je provela cijeli svoj život u Carigradu.¹²⁷

Hürrem se sve više počela ponašati kao politička povjernica prema sultanu. Njezin položaj dao joj je pristup izvorima moći u kojima nikada nije uživala nijedna druga žena. Razni izvori potvrđuju kako je djelovala kao diplomat u ime sultana kada je, vlastitom prisutnošću i prinošenjem darova, očitovala miroljubive namjere Carstva prema stranim veleposlanicima. Održavala je i diplomatske odnose s drugim državama, pogotovo sa svojom rodnom zemljom.¹²⁸ Nije teško za razumijeti da su toliku političku moć dali u ruke bivše robinje, niti da joj se povjeravaju tako važni zadaci na dvoru. Zapad je zapravo imao skroz pogrešnu viziju harema i žena u njemu, s prevladavajućim stereotipima koji su bili daleko od istine. Razmišljanje da je većina priležnica u haremu bila nepismena i samo seksualno objektivizirana je potpuno pogrešna, a to se može vidjeti na primjeru Roksolane, odnosno Hürrem, i žena koje su je naslijedile gledajući politički utjecaj i moć.

Pisma koja su međusobno razmjenjivali kada je Sulejman bio na vojnim pohodima dokazivala su koliko je njihova komunikacija bila značajna, pogotovo u pogledu informacija koje bi mu ona slala¹²⁹. U nekim pismima ponašala se poput pravog političkog suradnika šaljući sultanu obavijesti o problemima s velikim vezirom, informacije o važnim događajima te izvještavajući ga o situaciji u glavnom gradu, što je njemu bilo jako važno jer je kod sultana uvijek bio prisutan strah da bi ih sin mogao maknuti s prijestolja dok su odsutni. Hürrem bi također znala upozoriti svog muža na posljedice loše komunikacije. Tako je u jednom pismu napisala: „*Pitam te, molim te, da mi brzo pošalješ vijesti, jako brzo, zato što - i kunem ti se da ne lažem - nijedan glasnik nije došao zadnji tjedan ili dva. Cijeli svijet šapuće, svakakve glasine kruže uokolo. Nemoj misliti da pitam samo za sebe*¹³⁰.“ Ona je mogla manipulirati sultanom te bi znala govoriti stvari koje bi on želio čuti, a u pismima mu je izražavala svoju ljubav i govorila mu koliko joj nedostaje. Ovo je jedan primjer takvog pisma: „*Moj gospodaru, tvoje odsustvo raspalilo je u meni vatru koja se ne da ublažiti. Smiluj se ovoj napaćenoj duši i požuri s odgovorom da bih u njemu uzmogla naći barem malo utjehe. Moj gospodaru, kada budeš čitao moje pismo, poželjjet ćeš da si napisao više da bi iskazao svoju žudnju. Kada sam čitala tvoje*

¹²⁷ Isto, 172.

¹²⁸ Isto, 172.

¹²⁹ Meadows T., *The Harem: A Place of Power for Women*

¹³⁰ Isto

*pismo, tvoj sin Mehmed i tvoja kćer Mihrimâh bili su pored mene, a suze su tekle iz njihovih očiju. Njihove suze su me izludile*¹³¹...“ Sama ta pisma dokaz su njihove bliskosti i toga koliko je sultanu bilo stalo do nje i njezina mišljenja i savjeta. Osim toga, moglo bi se reći i da se sultan nakon veze s njom okrenuo monogamiji. Međutim, kao što sam već spomenula taj brak nije jedina tradicija koju je Hürrem uspjela prekinuti. Također je prekršila pravilo da jedna žena rađa samo po jedno dijete i nije pratila sinove u sandžake (provincije), iako je to bila uobičajena praksa. Kada je 1541. godine izbio požar u Staroj palači, u kojoj je do te godine bio smješten harem, na Hürremin nagovor sultan je prebacio harem u Topkapı palaču. Koliko je uživala sultanovo povjerenje pokazuje saznanje da je bila na čelu projekata koje je dala izgraditi u glavnom gradu Osmanskog Carstva. Njezini su najvažniji projekti veliki kompleks mošeja i javne kupelji¹³² koje su imali različite odjele za muškarce i žene. Kupelj je služila za osoblje i one koji su se okupljali u u veličanstvenoj crkvi koja je pretvorena u džamiju zvana Aja Sofija te koja je bila simbolično smještena u samom središtu glavnog grada.¹³³ Sredinom XVI. stoljeća Hürrem je započela izgradnju Haseki Külliyesi kompleksa koji je uključivao džamiju, nekoliko škola, pučku kuhinju, žensku bolnicu i kupaonicu¹³⁴. Sama džamija je bila dosta skromno izgrađena sa samo jednim minaretom te nije dobila carski status koji se dobije kada se imaju dva ili više minareta, već je njena važnost bila u lokaciji i njenoj veličini.¹³⁵ Osim toga, također je važna i godina njene izgradnje. 1537. godine Hürremin sin je navršio 16 godina i tada se smatralo da je dovoljno politički zreo te je Hürrem svojim graditeljskim pothvatima pokušala promijeniti svoj imidž u narodu. Osim raznovrsnih spomenika koje je dala izraditi, također je izrađeno i mnoštvo spomenika u njezinu čast¹³⁶. Ova je spoznaja važna iz razloga što do sultanije Hürrem nijedna žena nije imala moć ni pravo graditi spomenike u glavnim gradovima, već samo u nekim provincijskim mjestima¹³⁷. Iako je postala najvažnija Sulejmanova žena, ona nije bila jedina.

Naime, Sulejmanova prva žena koja mu je rodila dijete zvala se Mahidevran i rodila mu je najstarijeg sina Mustafu, no Hürrem ju je uspjela izgurati i nametnuti se Sulejmanu kao

¹³¹ Inalcik, *Osmansko carstvo, klasično doba 1300. – 1600.*, 108.

¹³² Meadows, *The Harem: A Place of Power for Women*

¹³³ Pierce L. *Gender and Sexual Propriety in Ottoman Royal Women's Patronage*, New York: State University of New York Press, 2000., 59.

¹³⁴ Jennie R. Ebeling, Lynda Garland, Guity Nashat, Eric R. Dursteler "West Asia" *The Oxford Encyclopedia of Women in World History*. Ed Bonnie G. Smith. Oxford University Press, 2008.

¹³⁵ Pierce L. *Gender and Sexual Propriety in Ottoman Royal Women's Patronage*, 59.

¹³⁶ Meadows, *The Harem: A Place of Power for Women*

¹³⁷ Isto

zakonita žena. Sultan je toliko bio opčinjen njome da je u potpunosti pao pod njezin utjecaj te je čak smaknuo svog najstarijeg sina Mustafu jer ga je Hürrem uvjerila da princ planira urotu s janjičarima da ga smaknu s trona¹³⁸. U takvim vremenima nije trebalo dugo da se kod vladajućih potaknu sumnje jer su i sami često strahovali da bi se njihovi nasljednici mogli urotiti protiv njih. Kao i svaka majka, tako je i Hürrem gledala kako da netko od njezinih sinova dođe na prijestolje. Gledajući brojčano, ona je nadmašila sultaniju Mahidevran jer je imala više sinova od nje, iako je Mahidevran bila majka najstarijeg sina Mustafe. S obzirom na to da je bio veliki pobornik princa Mustafe, a posjedovao je jako veliku moć, kao prepreku na putu da jedan od njezinih sinova postane sultan, Hürrem je vjerojatno vidjela pašu Ibrahima, tadašnjeg velikog vezira i muža Sulejmanove sestre Hatidže. Odnosi između njega i sultanije Hürrem bili su loši te su se nerijetko sukobljavali, a sve zbog različitih osobnih ambicija. Kako bi učvrstila svoj položaj na dvoru i imala još veći utjecaj dala je udati svoju kćer Mihrimah za pašu Rustema s kojim je bila u jako dobrim odnosima te koji joj je pomogao u naumu da se riješi velikog vezira. Naime, Sulejman je navodno bio uvjeren da Ibrahim paša sprema zavjeru protiv njega, a uz Hürremino šaputanje sultanu na uši, Veliki vezir Ibrahim nije imao šanse¹³⁹. Možemo primijetiti da se Hürrem sultanija nije uvijek pokazivala kao diplomatska i miroljubiva žena jer kada 1536. godine dolazi do pogubljenja Velikog vezira Ibrahima po Sulejmanovoj naredbi mnogi su bili uvjereni da ga je sultan pogubio upravo na nagovor svoje supruge. Sada kada je najveći pobornik princa Mustafe nestao bilo je puno lakše riješiti se i njega samoga i tako osigurati prijestolje jednom od svojih sinova. Po nekim izvorima Hürrem je nekoliko godina poslije sudjelovala u još jednom pogubljenju, onom Sulejmanovog sina prvorođenca s bivšom miljenicom Mahidevran sultanijom. Kako je Mustafa bio sultanov prvorođeni sin bio je najjači pretendent za prijestolje svog oca, a u slučaju da ga je naslijedio velika je vjerojatnost da bi pogubio svoju braću, dakle Hürremine sinove kako da bi se zaštitio na tronu. No, Hürrem ga je preduhitrila u tom razmišljanju i na njezin nagovor Sulejman je dao smaknuti svog prvorođenca zbog straha da ovaj sprema pobunu da ga svrgne s prijestolja.

Još jedna navodna žrtva njenih spletki bio je Veliki vezir Kara Ahmed Paša, kojeg je upravo ubio Sulejman dvije godine nakon stupanja na dužnost.¹⁴⁰ Navodno je Hürrem željela povratak bivšeg Velikog vezira Rustema Paše što se zapravo i dogodilo odmah nakon toga. Iako tradicija i dio doktrine svakako uzimaju u obzir sudjelovanje Hürrem sultanije u ovim krvavim

¹³⁸ Biagini, *Povijest moderne Turske*, 19.

¹³⁹ İnalçık, *Osmansko Carstvo: Klasično doba 1300. - 1600.*, 119.

¹⁴⁰ Carlucci A. F., *Haseki Sultan, Valide Sultan e ministri*, 174.

događajima, vrijedi napomenuti da svi oni koji su pisali o tim događajima (a to su uglavnom bili diplomati i ambasadori) oslanjali su se isključivo na svjedočenje sluga Topkapı palače i običnih ljudi, koji su očigledno bili neprijateljski nastrojeni prema sultaniji. Nijedan diplomat ili ambasador nikada nije mogao pristupiti haremu niti je ikada imao priliku susresti osobno sultaniju čime bi mogao akreditirati glasine koje su je opisivale kao nemilosrdnu i manipulativnu ženu. Sasvim je sigurno da je ova slika daleko od stvarne figure bivše robinje koja je uspjela ono što nijednoj dotada nije oslanjajući se isključivo na svoje sposobnosti, karakter, ljepotu i lukavost da bi se istaknula u haremu i prigrabila moć kojom je olakšala i osigurala svoj život i život svoje djece. Sultanija Hürrem umrla je 15. travnja 1558. godine, navjerojatnije od bolesti, a Sulejman je nadživio za 8 godina te nije imao drugih žena nakon nje.¹⁴¹

Nakon njezine smrti Sulejman više nije imao najpouzdanijeg savjetnika u koga je imao veliko povjerenje te tu u igru stupa njihova jedina kći Mihrimah sultanija. Princeza je i po karakteru i po ambicijama bila slična majci. 1539. godine se udala za Rustema pašu koji je nakon pet godina njihovog braka postao novim Velikim vezinom i tako je mogao utjecati na situaciju u carstvu zajedno sa suprogom. Mihrimah je bila jako moćna žena na dvoru. Za života svoje majke uspjela je uspostaviti i održavati diplomatske odnose s Poljskom te je pratila oca kada bi išao u posjetu osvojenim zemljama.¹⁴² Osim toga bila je jako imućna i svoje novčane resurse je koristila kako bi poput majke gradila mošeje i ostale znamenitosti u svoje ime. Nakon majčine smrti, a nedugo i suprugove smrti Mihrimah je postala jedina Sulejmanova povjerenica. Čak je savjetovala oca vezano i za vojne pohode i daljnja osvajanja. Nakon Sulejmanove smrti Mihrimah ostaje jako bitna figura na dvoru i dobija titulu *Valide Sultan*¹⁴³ na račun svoga brata Selima koji je sada bio novi vladar Osmanskog Carstva. Dok je djelovala kao bratova regentica sukobljavala se s još jednom opasnom i moćnom ženom, a to je bila sultanija Nurbanu, žena Selima II.

Sulejman je bio posljednji sultan koji je suvereno vladao carstvom i bio na čelu vojske. Nakon njega sve više dolazi do situacija gdje se sultani povlače i prepuštaju vlast, a samim time i moć, velikim vezirima. Takve situacije potom koriste žene na dvoru koje su se podmićivanjima

¹⁴¹ Isto, 174.

¹⁴² Isto, 175.

¹⁴³ Isto, 175.

povezivale s velikim vezirima i ostalim visokopozicioniranim državnim dužnosnicima te tako imale stvarnu vlast u svojim rukama¹⁴⁴. Sljedeća u nizu takvih žena je sultanija Nurbanu.

¹⁴⁴ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (03. 02. 2020.)

4.2 NURBANU

Sulejmanov je nasljednik bio njegov sin Selim II. koji je bio njegovo četvrto dijete sa sultanijom Hürrem. Bio je jedanaesti po redu sultan Osmanskog Carstva te je imao četrdeset i dvije godine kada je stupio na prijestolje¹⁴⁵. Osim što je naslijedio oca na položaju sultana, također je naslijedio i njegovu odlučnost da se zakonski oženi za robinju Nurbanu s kojom je sklopio vjerski brak, a ona mu je podarila četvero djece, tri kćeri i sina, budućeg nasljednika Murata III. Kada je prvi puta postala konkubina budućeg sultana Selima on je također postao monogaman poput svojeg oca. Naime, izvori tvrde da dok Nurbanu nije donijela na svijet muškog nasljednika princ nije posjećivao ni imao druge prilježnice.¹⁴⁶ To daje zaključiti da je Selim želio da njegov nasljednik bude isključivo njegov sin s Nurbanu, odnosno da Nurbanu postane sljedeća *Valide Sultan*. S obzirom da je njihov sin Murat već bio predodređen za budućeg nasljednika tek onda Selim počinje uzimati druge prilježnice i vraća natrag pravilo po kojem svaka konkubina smije roditi samo jedno muško dijete.¹⁴⁷ Ipak, oženio se Nurbanu i ona je postala njegova *haseki Sultan*.

Nurbanu je na turski dvor stigla kao dvanaestogodišnjakinja koju su zarobili Turci na egejskom otoku Parosu te je kao robinja došla u palaču. Vjeruje se da je bila nezakonito dijete jedne ugledne grčko-venecijanske obitelji. Ime je dobila kada je bila izabrana za harem tadašnjeg princa Selima¹⁴⁸. Po nekima je upravo ona žena s kojom započinje pravo doba vladavine žena. Kao Hürrem, ni ona nije poštovala pravilo da sa sinovima odlazi u provincije, već je uvijek bila uz Selima.

Ipak, privilegije koje je imala sultanija Hürrem i za koje se morala dugo i naporno boriti da bi ih dosegla, za novu *haseki Sultan* su to *de facto* bila već ustaljena pravila jer se u prostoru između dvije generacije promijenila populacija dvora i Carigrada i ljudi su sada počeli prihvaćati imidž *haseki Sultan* i njezinu političku ulogu. Još jedna razlika između Nurbanu i Hürrem bila je u etiketi konkubine. Nurbanu je bila etiketirana kao prilježnica samo dok je njen sin bio u provinciji koja mu je bila dodijeljena, međutim kada se vratio na dvor Nurbanu je bila spremna preuzeti titulu majke sultanije i ponašati se kao regentica svog nasljednika.¹⁴⁹ U glavnom gradu

¹⁴⁵ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 129.

¹⁴⁶ Carlucci A. F., *Haseki Sultan, Valide Sultan e ministri*, 176.

¹⁴⁷ Isto, 176.

¹⁴⁸ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 129.

¹⁴⁹ Carlucci A. F., *Haseki Sultan, Valide Sultan e ministri*, 176.

njena vrijednost nije bila povezana s njenom seksualnošću, već je bila prihvaćena i gledana kao sultanova politička povjerenica, a to je ono što Hürrem nikada nije pošlo za rukom. Zbog toga je i pokušala kupiti javnost svojim graditeljskim pothvatima.

Selim, koji je još bio poznat i kao *Selim pijanica*, kao sultan se nije posebno istakao, već je za vrijeme njegove vladavine punu moć uživala njegova supruga Nurbanu, a njezina dominacija se nastavila i tijekom prvih godina vladavine njihova sina. Slično kao sultanija Hürrem, koja je surađivala sa svojom kćeri Mihrimah i njenim suprugom, pašom Rustemom, tako je i Nurbanu surađivala s kćeri Esmihan i velikim vezinom pašom Mehmedom Sokolovićem te je u potpunosti utjecala na rad državnoga aparata. S obzirom na to da Osmansko Carstvo nije bilo baš stabilno pri vrhu, Nurbanu je uz pomoć tada velikog vezira Mehmeda paše Sokolovića upravljala carstvom i vodila vladu. Iako je Selim počeo uzimati i druge žene osim nje, Nurbanu je svakako ostala njegova miljenica zbog svoje inteligencije i ljepote te je djelovala kao savjetnik svom suprugu. Selim bi je često pitao za razne savjete jer je poštovao njezino mišljenje i vjerovao u njezinu prosudbu baš kao što je i njegov otac to činio s njegovom majkom. Iako je Selim većinu svoje vladavine proveo u haremu ipak je donio jednu važnu odluku koja se ticala borbe za prijestolje i nasljedstvo. On je 1566. ukinuo naredbu Mehmeda II. Osvajača koja je odobravala ubijanje sultanovih muških rođaka u svrhu osiguravanja prijestolja za svoje potomke. Dozvolio je da prinčevi prežive, ali su bili odvojeni u kaveze.¹⁵⁰ Ti su kavezi zapravo bili apartmani u sklopu harema i bili su osmišljeni kao prostori koje će izolirati prinčeve i njihove hareme od ostatka harema. Nakon što bi tu boravili ti prinčevi najčešće bi bili nespremni za vladanje¹⁵¹. Princ Murat bio je poslan na mjesto guvernera Manse i bio je tamo sve do smrti svoga oca. S obzirom na to da je bio daleko od glavnog grada, postojala je velika mogućnost da netko od braće pokuša preuzeti vlast. Nurbanu nije htjela riskirati da išta poremeti njezin plan da njezin jedini sin naslijedi svog oca na prijestolju Osmanskog Carstva pa se tako pobrinula da nitko ne sazna kada je Selim zapravo preminuo. Sakrila je tijelo svog supruga u ledenu škrinju i poslala ljude po Murata da se vrati u palaču. Tek kada je Murat došao javnost je bila obaviještena da je Selim II. preminuo. Nurbanu je tako zaštitila sinovo prijestolje te je Murat postao sultan Murat III., a ona je samim time postala *Valide Sultan* dosegnuvši najveći položaj koji je jedna žena mogla doseći u cijelom carstvu. S obzirom na to da je nadživjela svog supruga, za razliku od svoje prethodnice Hürrem, imala je apsolutnu moć kao majka sultanija za vrijeme vladavine

¹⁵⁰ Isto, 130.

¹⁵¹ Isto, 130.

svog sina, a naravno u svemu tome joj je pomagao Mehmed paša Sokolović. Osim što je vodila carstvo, također je održavala korespondenciju s Katarinom de Medici, kraljicom i regentom za kralja Henrika III. od Francuske te je tako regulirala dobre odnose između Osmanskog i Francuskog Carstva¹⁵². S obzirom na Nurbanino podrijetlo, ne začuđuje i njezina promletačka politika. Kao majka sultanija ona je svom sinu stalno slala razne prilježnice u nadi da će imati više muških nasljednika, ali i da joj nijedna žena ne oduzme moć. Iako je Murat imao samo jednu zakonitu ženu Safiye, imao je veliko potomstvo koje je brojilo dvadeset sinova i dvadeset sedam kćeri¹⁵³. Budući da je kao i svoj otac provodio previše vremena u haremu, a premalo baveći se važnim pitanjima carstva, Murat se počeo u svemu oslanjati na svoju majku po pitanju politike. Promjene u hijerarhiji moći carstva vide se i po izmjeni ovlaštenja eunuha na dvoru. Murat III. prebacuje ovlaštenja s bijelih na crne unuhe 1591. godine¹⁵⁴. Glavni bijeli eunuh počeo je gubiti moć, što se vidjelo kroz opadanje njegovih ceremonijalnih dužnosti. Kao što je već navedno u radu, glavni bijeli eunuh bio je jedini eunuh kojem je bilo dozvoljeno razgovarati nasamo sa sultanom te je kontrolirao njegove poruke i korespondenciju. Kada je njegova uloga počela gubiti na važnosti tada je na scenu stupio glavni crni eunuh koji je bio osoba od povjerenja majke sultanije te su tako *Valide Sultan* i glavni crni eunuh imali pravo boraviti nasamo sa sultanom¹⁵⁵.

Osim što je bila jako aktivna u vođenju carstva, Nurbanu je poput svoje prethodnice naredila izgradnju džamije Atik Valide, koja je i dan danas otvorena za posjete u Istanbulu. Biti pokroviteljica raznih graditeljskih poduhvata je zapravo bila dosta česta okupacija carskih žena, a neki su to čak smatrali i privilegijom. Tako je pod Nurbaninim pokroviteljstvom između 1570. i 1579. izgrađena bolnica Darüşşifa¹⁵⁶ kao dio kompleksa mošeji koje je izgradio Mimar Sinan, jedan od najpoznatijih osmanskih arhitekata.¹⁵⁷ Taj kompleks je bio poznat pod nazivom *Valide Sultan Külliyesi*.¹⁵⁸ Komponente zgrada u kompleksu uspostavljene su na nekoliko uzastopnih i stepenastih levela. Izgrađene su džamija, medresa, škola i tekija, odnosno dom za dervişe. Zapadno od toga je postojao kompleks zgrada koje su služile za socijalna okupljanja i da

¹⁵² Isto, 129.

¹⁵³ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (02. 04. 2020.)

¹⁵⁴ Bobanović, *Institucija harema na osmanskom dvoru*, 130.

¹⁵⁵ Isto, 130.

¹⁵⁶ Dr. Ömer Düzbakar, *Charitable Women And Their Pious Foundations In The Ottoman Empire*, 14.

¹⁵⁷ Isto, 14.

¹⁵⁸ Isto, 14.

udovolje društvenim funkcijama poput dobrotvornih ustanova. Južno su bila javna kupališta.¹⁵⁹ Ovo povećanje količine i veličine pokroviteljstva može se pripisati povećanom utjecaju žena na političku moć. Kako pomalo *haseki Sultan* i *Valide Sultan* postaju sve moćnije i mjerodavnije na dvoru tako zgrade u njihovu čast postaju sve veće i bogatije kako bi se narodu pokazao legitimitet i opseg političke moći u utjecaja koje su imale ne samo na dvoru, već općenito u cijelom carstvu.

Nakon što je umrla pokopana je u mauzoleju svog supruga Selima II.

¹⁵⁹ Isto, 14.

4.3 SAFIYE

Uz Nurbanu, koja je u to vrijeme vladala kao *Valide Sultan*, još je jedna žena bila neupitno bitna u ovom razdoblju, a njezina je moć narasla nakon Nurbanine smrti. Naravno, radi se o sultaniji Safiye, jedinoj zakonitoj ženi princa Murata III. dok nije stupio na prijestolje.

Kao što je već navedeno, iz tog razloga sultanija Nurbanu slala je prilježnice svom sinu koji je tada postao novi sultan. Ono što je učvrstilo Safiyinu poziciju sigurno je i činjenica da je Safiye zadržala svoje dostojanstvo i čast ne pokazajući nikakve znakove nezadovoljstva ili ljubomore kada je Murat imao nove konkubine u svojim odajama. Dapače, Safiye bi čak i sama znala poslati nove djevojke Muratu čineći gestu kojom će zaslužiti njegovo divljenje i poštovanje te će time biti više podložan njezinim manipulacijama. Naposljetku, kada se Murat zasitio svojih prilježnica vratio se natrag Safiye traživši njenu pomoć i savjete o svemu¹⁶⁰.

S obzirom na to da neki izvori kažu da je imala slično podrijetlo kao Nurbanu, odnosno venecijansko, dok je po drugim izvorima rođena u današnjoj Albaniji, Safiyino podrijetlo nije upotpunosti razriješeno. Vjeruje se da su je negdje na Jadranskom moru zarobili turski gusari i dopremili u glavni grad. Za svog života doživjela je vladavinu pet sultana, a za nju je svakako najbitnije vrijeme vladavine njezina sina Mehmeta III. Imala je četvero djece sa sultanom Muratom, a njihov prvi sin Mehmet naslijedio je oca na prijestolju nakon njegove smrti.

Nakon što je Nurbanu preminula put prema moći bio joj je širom otvoren te se Safiye sve češće počela miješati u politička pitanja te djelovati kao savjetnica svog supruga. Nakon smrti svog supruga čini istu stvar koju je napravila Nurbanu, taji tu informaciju dok joj se sin ne vrati na dvor te čak odlazi i korak dalje ubivši devetnaestoricu Mehmetove braće kako mu nitko ne bi bio konkurencija na putu do prijestolja. Mehmet III., novi sultan Osmanskog Carstva, smatrao je svoju majku izuzetno mudrom i razboritom ženom te je ona, s obzirom na to koliki je utjecaj imala na svog sina, u njegovo vrijeme imala *de facto* apsolutnu moć¹⁶¹. Osim što je bila aktivna u svim vodećim poslovima carstva, također je održavala dobru korespondenciju s engleskom kraljicom Elizabetom I. koja joj je na dar poslala kočiju koju je potom *Valide Sultan* Safiye koristila dok bi se vozila gradom¹⁶².

¹⁶⁰ <http://www.allaboutturkey.com/harem.htm> (02. 04. 2020.)

¹⁶¹ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 130.

¹⁶² Leslie L. Peirce, *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, 226.

Još jedna od promjena koja se dogodila glede prinčeva i nasljeđivanja bila je u vrijeme vladavine njezina sina. Naime, prinčevima više nisu bile dodjeljivane pokrajine na upravljanje, već su odmah bili poslani u kaveze da bi se u korijenu sasjekla mogućnost njihove pobune protiv sultana. S odvojenim su prinčevima bili i njihovi haremi koji bi ih prije pratili u odlascima u pokrajine, a žene za te hareme bile su birane ili iz sultanovog harema ili s tržnice robljem¹⁶³. To je uzrokovalo povećanje haremske populacije.

Osim stjecanja moći, Safiye nije imala nikakve druge tendencije. Kao i njene prethodnice, i ona je ostavila svoj trag u arhitekturi. Krajem XVI. stoljeća započela je izgradnja džamije Jeni Valide pod pokroviteljstvom sultanije Safiye.

Ipak, do ugrožavanja njezine moći došlo je jednom kada se dio naroda pobunio i htio da njezin unuk Mahmut stupi na prijestolje umjesto svog oca, a njezina sina. Princ Mahmut sa svojom majkom Halime mogao je poljuljati njezinu moć te joj nije preostalo ništa drugo već nagovoriti sultana Mehmeta III. da pogubi svoga sina uvjerivši ga da mu ovaj sprema urotu. Sin je bio udavljen, a majka je zajedno sa svojim sluškinjama bačena u more. Safiye je uspjela nadživjeti svog sina Mehmeta te dobiti titulu *Büyük Valide Sultan*, odnosno Velika majka sultanija, kao sultanova baka, no to joj nije puno značilo. Kada je Mehmet umro naslijedio ga je sin Ahmet I. čija je majka dobila titulu majke sultanije.

Safiye je protjerana s dvora u staru palaču, gdje je i umrla nekoliko godina kasnije, a pokopana je u mauzoleju Murata III. u Aja Sofiji.

¹⁶³ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 131.

4.4 KOSEM MAHPEYKER

Žena koja je sljedeća uživala apsolutnu moć nakon Safiye kod nekih je turskih autora nerijetko spomenuta kao najmoćnija turska žena. Riječ je o Grkinji Kosem Mahpeyker koja je bila poznata pod nekoliko imena, a čak i titula. Ona je bila žena sultana Ahmeta I. te je za svog života doživjela vladavinu čak šestorice sultana, od 1603. do 1651. godine. Živjela je za vrijeme vladavine muža Ahmeta I., šogora Mustafe I., posinka Osmana II., svoje djece Murata IV. i Ibrahima te unuka Mehmeda IV.

Bila je jako utjecajna žena koja je u savezu s janjičarima odigrala važnu ulogu u svim promjenama velikih vezira i svim promjenama na prijestolju do dolaska Mehmeda IV. na vlast. Nadzirala je cjelokupnu državnu politiku sve dok ju 1651. godine majka Mehmeda IV. „sultanija Turhan, nije dala zadaviti”¹⁶⁴

. Rodila je sultanu sedmero djece, od kojih četvero sinova i tri kćeri.

Na turski je dvor došla kao petnaestogodišnja ropkinja koju je doveo bosanski beglerbeg u harem sultana Ahmeta I. Nakon njezine preobrazbe na islam sultan ju je dvaput preimenovao. Prvi joj je put dao ime Mahpeyker, što je značilo da joj je „lice mjesečeva oblika”, a drugi put ime Kosem koje je imalo značenje „ovca koja vodi stado”, što je upućivalo na njezinu političku inteligenciju i kvalitetu rukovođenja stvari.

Put za Kosem polako se počeo otvarati nakon što je Ahmetova baka Safiye prognana u Staru palaču, a njegova majka, *Valide Sultan*, preminula. Ti događaji uzdigli su Kosem na sami vrh haremske hijerarhije. Zanimljiva je činjenica da Kosem nije bila prva sultanova žena, već njegova druga ili treća konkubina, dok je Ahmet već imao ženu Hatidže. Ipak, Kosem se uspjela nametnuti te je postala druga legalna žena sultana Ahmeta I.

S obzirom na to da je rodila nekoliko kćeri, njihovim je udajama mogla sklapati politička poznanstva i time osiguravati savezništva. Kosem je djelovala uz supruga kao njegova savjetnica, međutim, dok je sultan bio živ nije mogla doseći potpunu moć kao njezine prethodnice jer ovaj sultan nije htio biti u sjeni svoje žene. Primala je džeparac u iznosu od 1000 aspera dnevno, a nastavila ga je primati i kada je otišla u Staru palaču.

¹⁶⁴ İnalçık, *Osmansko Carstvo: Klasično doba 1300. - 1600.*, 122.

Naime, za razliku od dotadašnjih događaja u kojima bi sin naslijedio oca, nakon Ahmetove smrti dolazi do velikog preobrata te prvi put nakon dugo vremena na prijestolje sjeda sultanov brat umjesto njegova sina, iako je Ahmet imao sveukupno dvanaestoricu sinova. Ahmeta je na tronu naslijedio maloumni brat Mustafa koji je nedugo nakon toga smijenjen te na njegovo mjesto dolazi Ahmetov sin Osman.

Tijekom tog perioda sultanija Kosem preselila se u Staru palaču, a njezin je utjecaj na političkoj sceni u potpunosti oslabio. Ipak, ni Osman se nije uspio dugo zadržati na prijestolju te je slijedom političkih aktivnosti ubijen i nasljeđuje ga povratnik Mustafa kojem je ovo već drugi put da je uspio doći na tron. Naravno da carovanje maloumnog sultana ne odgovara kako ni državi, tako ni njezinim žiteljima te dolazi do svrgnuća sultana Mustafe, a na prijestolje napokon dolazi Kosemin sin, dvanaestogodišnji Murat IV.

Nesumnjivo je da je Kosem bila umiješana u takav razvoj situacije, a tome u prilog ide i činjenica da je Kosem sada postala ne samo majka sultanija već i službena regentica jer je novi sultan bio maloljetan. Kao sultanova namjesnica službeno je vodila sve poslove i djelovala umjesto samog sultana učinkovito vodeći carstvo. Sudjelovala je i na sjednicama *divana*¹⁶⁵, iz pozadine, čak i onda kada više nije bila regentica. Kosem je održavala stalne odnose s vezirima, a sačuvane su i njihove prepiske u kojima iznosi svoje brige i prijedloge.

Ipak, Murat se brinuo da će doživjeti sličnu sudbinu kao njegov pokojni brat Osman te je odlučio preuzeti vlast u svoje ruke. Pokušao je istrijebiti korupciju koja se uvriježila među vrhovno ljudstvo carstva još za vrijeme njegovih prethodnika, a ni njegova majka za vrijeme svog namjesništva nije puno pridonijela njezinom suzbijanju. Murat vraća vrhovnu moć u sultanove ruke 1623. godine i upotpunosti preuzima vlast nad carstvom¹⁶⁶. Dok je Murat bio na samrti zatražio je da se njegov brat Ibrahim, Kosemin i Ahmetov sin, posljednji pretendent na prijestolje, ubije, no to se nije dogodilo zahvaljujući intervenciji njihove majke.

Nakon što je Murat umro Ibrahim je bio posljednji princ dinastije te je stupio na prijestolje bez ikakvih nedoumica. Međutim, Ibrahim se pokazao, kao i njegov stric, nestabilnim sultanom. To je pogodovalo Kosem, koja je po drugi put postala *Valide Sultan* i prigrabila svu moć. Poticala je Ibrahima da uživa u čarima harema kako bi ona imala vrhovnu vlast u carstvu i

¹⁶⁵ Nina Ergin, *Ottoman Royal Women's Spaces: The Acoustic Dimension*, Journal of Women's History, Volume 26, number 1, proljeće: 2014, 97.

¹⁶⁶ Matuz, *Osmansko Carstvo*, 106.

vladala u njegovo ime. Međutim, sultan se okrenuo protiv svoje majke te je protjerana iz palače. Ipak, Ibrahimovo se ponašanje nije sviđalo moćnicima, pa je tako Veliki vezir Salih paša uz pomoć sultanove majke htio svrgnuti Ibrahima s trona i zamijeniti ga nekim od njegovih sinova, no to se izjalovilo i Salih paša je pogubljen, a Kosem je protjerana iz harema.

Godinu nakon tog neuspjelog pokušaja dolazi do revolucije janjičara te je Ibrahim zbačen s prijestolja, uhvaćen i zarobljen u Topkapı palači, a njegova je majka podržala sve te događaje te čak dala svoj pristanak za Ibrahimovo smaknuće što dovodi do Ibrahimova ubojstva nekoliko dana nakon. Budući da je za novog sultana izabran Ibrahimov sedmogodišnji sin Mehmet IV., Kosem sada ponovo dobija moć i dolazi kao sultanova namjesnica na vlast. Iako bi u praksi Mehmetova majka Turhan Hatidže trebala rukovoditi vlašću kao *Valide Sultan* dok joj je sin maloljetan, vijeće je odlučilo ignorirati Turhan jer je još bila premlada, a u odnosu na dvije žene Kosem je imala puno više iskustva i poznavala situaciju u carstvu.

Turhan je bila dovedena kao ropkinja u vrijeme dok je Kosem bila *Valide Sultan* i vrlo ju je vjerojatno Kosem poslala Ibrahimu kao konkubinu. S obzirom na to da su na suprotnim stranama bile sultanova majka i baka, neslaganje između dvije žene eskaliralo je kada je Turhanin sin Mehmet sjeo na prijestolje.

Osim toga, politička je situacija u carstvu bila alarmantna i jer su postojale dvije struje pri vrhu. Glavni crni eunuh i Veliki vezir podržavali su Turhan, dok je Kosem imala podršku janjičara. Općenito, ljudi su bili više naklonjeni Kosem kao sultanovoj namjesnici, međutim, nije im se sviđala ideja da se janjičari upliću među vladajuće slojeve carstva. Kada je Kosem uvidjela da će biti teško izaći na kraj s Turhan, htjela je maknuti Mehmeta s prijestolja i dovesti drugog Ibrahimovog sina Sulejmana II. jer je njegovom majkom bilo lakše manipulirati i tako bi Kosem imala otvoren put¹⁶⁷. Međutim, Turhan je bila veoma ambiciozna i nije se htjela odreći pozicije najmoćnije žene u državi i svih povlastica koje to nosi te je uz pomoć Kosemine sluškinje razotkrila njezine planove. U političkom puču dolazi do obrata te su po Turhaninim uputama Kosem zadavili crni eunusi i Turhan uzima vlast u svoje ruke¹⁶⁸. Nakon smrti Kosem je često bila nazivana *Vālide-i Maḳtūle* (pogubljena majka sultanija) i *Vālide-i Şehīde* (žrtvovana majka sultanija), a pokopana je u mauzoleju svog pokojnog supruga Ahmeta.

¹⁶⁷ Phillip Emeritz, *Feminine Power in the Ottoman Harem* (<https://www.semanticscholar.org/paper/Phillip-Emeritz-Feminine-Power-in-the-Ottoman-Harem-Seng-Hambly/90ec762f75be42ceb69fcb4f6fd71f898f5fb5f0#paper-header>) (2. 11. 2019.)

¹⁶⁸ Emeritz, *Feminine power in Ottoman Harem*

4.5 TURHAN

Valide Sultan Turhan Hatidže zadobila je povjerenje javnosti nakon što su svi svjedočili koliko je posvećena poziciji koju je dobila Koseminom smrću te je ona ubrzo počela djelovati kao carska namjesnica.

Jedne od prvih građevina koje je dala izgraditi bile su utvrde Seddülbahir i Kumkale na Dardanelima, morskom tjesnacu koji povezuje Egejsko i Mramorno more.¹⁶⁹ To je bio neuobičajen potez za jednu majku sultaniju, međutim veoma smislen kada bi se gledala tadašnja sveukupna situacija.

Turhan je došla na poziciju majke sultanije nasilnim činom u turbulentnim vremenima za vlast i bilo je od iznimne važnosti da se dokaže pred narodom kao osoba od povjerenja koja je sposobna vladati. Izgradnjom vojnih utvrda na izuzetno važnom morskom tjesnacu Turhan je dobila imidž zaštitnice carstva te je osigurala svoju poziciju inteligencijom i taktičkim potezima. Još jedna bitna građevina koja je dovršena za Turhanino vrijeme jest džamija Jeni Valide čija je gradnja započeta za vrijeme Safiyine vladavine, no Turhan je bila ta koja je naredila da se džamija završi.

Slala je djevojke sultanu da mu budu konkubine i time izravno utjecala na to koja bi je djevojka mogla jednog dana zamijeniti na mjestu majke sultanije. Ipak, unatoč svoj volji i mogućnostima, nije bila sposobna voditi državu u pravom smjeru te je nakon mijenjanja nekoliko velikih vezira dala tu dužnost i čast Mehmedu paši Ćupriliću 1656. godine, a njegovo se stupanje na to mjesto smatra krajem vladavine žena, odnosno ženskog sultanata. Prije njegova imenovanja Osmansko je Carstvo stagniralo, a imenovanje Mehmeda Ćuprilića za velikog vezira otvorilo je period od više od 20 godina stabilne vlasti i političkog upravljanja Ćuprilića, kao i obnove osmanskog prestiža, a sve to pod vlašću Mehmeta IV.

Kada je Turhan umrla krajem XVII. stoljeća i kada je smijenjen Veliki vezir, Mehmetova je politička moć upotpunosti opala i njegova je vladavina završena. To pokazuje koliko je kontrolu Turhan imala nad carstvom i koliko je njezin sin ovisio o njoj¹⁷⁰. Na položaju majke sultanije bila je 34 godine, što je najduži period vladavine jedne žene na ovom položaju.

¹⁶⁹ Isto

¹⁷⁰ Emeritz, *Feminine power in the Ottoman Harem*

5 ZAKLJUČAK

U carskom haremu, kao i bilo kojem drugom haremu u islamu, živjele su žene koje nisu imale nikakvu seksualnu vezu s vladarom harema. Harem je bio ozbiljna i strukturirana institucija, a ne preteča javnih kuća. Harem je, kao kućanstvo, bio uređen u unutarnjem i vanjskom smislu. Što se izgleda tiče, imao je mnogobrojne odaje ukrašene najljepšim detaljima, a što se unutarnje strukture tiče, postojala je haremska hijerarhija u kojoj je bilo mnoštvo titula i naziva te su tako plaće i pokloni bili dodjeljivani svakome prema nazivu i zaslugama.

Većina ljudi koji su bili bitni za upravljanje carstvom ili su bili dio vladajuće obitelji uspjeli su doći do tog položaja počevši kao robovi. To je uključivalo majku sultaniju, žene i konkubine te glavne eunuhe i ostale visoke dužnosnike. Taj osmanski način funkcioniranja i napredovanja bio je poznat pod nazivom elitno ropstvo i označavao je bitnost ropstva kao funkcionalnog sustava te svih aspekata društvene, kulturološke i političke sfere carstva.

S obzirom na to da se na njemu isprepletala obitelj i država, vladanje i politika, dvor je bio kompliciran dom i mjesto za život. Od sultana se očekivalo da bude strog, jak i pravedan vladar u čemu, kako smo mogli vidjeti, mnogi nisu uspjeli.

Sve su žene u haremu bile međusobna konkurencija. Najteže je bilo proći prvi korak, a to je opstati u haremu nadmećući se s mnoštvom drugih za sultanovu pažnju i mogućnost da mu postanu žena jednog dana. Kao majke sultanove djece opet bi se borile jedna s drugom pokušavajući pogurati svoje dijete za nasljednika i njemu osigurati prijestolje. Jedini način da žena dosegne najveći rang bilo je majčinstvo. Kada bi žena rodila sultanu dijete, bila bi osigurana zauvijek, pogotovo ako bi rodila muško dijete. Tada bi dobila važniju titulu, prestiž i veći džeparac.

U XVI. se stoljeću Osmansko Carstvo počelo mijenjati, država je tada bila na vrhuncu moći i izgradila se kao snažna centralistička apsolutna monarhija. Budući da je do tada bilo pravilo da žena ode sa sinom u sandžak dok sultan ostaje na dvoru, za žene na dvoru to je bilo najvažnije razdoblje jer se tada ujedinjuju sa sultanom. Prva kojoj je pošlo za rukom da promijeni već postojeća pravila bila je sultanija Hürrem koja je uspjela razbiti sve osmanske tradicije rodivši sultanu više od jednog djeteta te ostavši na dvoru umjesto da prati sinove u sandžake. Jedna od najvažnijih tradicija koje je prekinula bilo je pravilo da se sultani ne žene te da nemaju zakonitih žena. Svojim vjenčanjem sa Sulejmanom Hürrem je postala jedna od

najpoznatijih i najrevolucionarnijih ženskih figura u cijeloj povijesti Osmanskog Carstva. S obzirom na to da su od tada žene boravile na dvoru, imale su pristup svim informacijama te je bilo jednostavno uključiti se u sva politička i vladajuća pitanja.

Za vrijeme Vladavine žena, visokopozicionirane žene, počevši sa sultanovom majkom i njegovim ženama, miješale bi se u politiku i unutarnje poslove carstva uspjevajući ostvariti bitna poznanstva i saveze s drugim visokopozicioniranim dvorskim dužnosnicima kako bi imale veći utjecaj i kontrolu nad dvorom, ali i samim carstvom. Moć i utjecaj koje su te žene gradile ogledavali su se u različitim sferama politike carstva. Osim što su bile privilegirane, one su imale i carske ceremonije koje su se organizirale u njihovu čast, bavile su se dobrotvornim radom i planirale graditeljske pothvate, pogotovo nakon Sulejmanove ere. Najbitnija ženska osoba bila je Majka Sultanija čiji je svaki izlazak u javnost bio obožavan i popraćen rajom u carstvu. Budući da je djelovala kao sultanova savjetnica, povjerenica i njegove „oči i uši” u glavnom gradu dok je on bio u vojnim pohodima, nije ni čudo da je zbog njezine smrti žalovalo cijelo carstvo, a ne samo sultan i dvor. S obzirom na to da su bile zatvorene u haremu, bilo je upitno kako bi uspjele održavati i koristiti se utjecajem i moći nakon što bi ih uspostavile. Rješenje je bilo vrlo jednostavno, koristile su se svim mogućim načinima da uspostave uigrane mreže podanika dajući im mito i poneke povlastice. Budući da su imale visoke džeparce, nije bilo teško potkupiti robove i sluškinje da rade u njihovu korist i budu im odani. Osim toga, često su sklapali saveze utemeljene na srodstvu, dakle, sklapali su brakove svojih kćeri i unuka za visoke državne dužnosnike.

Iako je Hürrem bila prekretnica ipak se smatra da s njenom nasljednicom Nurbanu započinje razdoblje vladavine žena jer je Nurbanu dobila titulu Majke Sultanije, za razliku od Hürrem koja je umrla prije nego je njen sin postao sultanom. Nakon Nurbanu žene koje su držale svu moć u rukama su bile redom Safije, Kosem i Turhan, a s ovom potonjom i službeno završava razdoblje Vladavina žena jer je ona prepustila svu moć velikom veziru Ćupriliću koji je uspio podignuti stagnirajuće Osmansko Carstvo na noge i za vrijeme svoje vladavine povratiti stabilno stanje unutar Carstva.

Žene su u osmanskome haremu bile britkog uma, lukave i inteligentne te su svojim ponašanjem mogle parirati bilo kojem muškarcu na dvoru. Gradile su svoj imidž i održavale svoju moć ne samo kroz politička djelovanja već i kroz izgradnju raznih vakufa, građevina i spomenika od kojih su neki i nazvani po njima.

6 LITERATURA

1. Biagini, A. (2012). *Povijest moderne Turske*, Zagreb: Srednja Europa.
2. Bobanović, L. (2005). *Institucija harema na osmanskome dvoru*. *Etnologica Dalmatica*, Vol 14, 117-142. (<https://hrcak.srce.hr/107768>)
3. Carlucci A. F., *Haseki Sultan, Valide Sultan e ministri* (https://www.academia.edu/37415785/Haseki_Sultan_valide_Sultan_e_ministri_Le_donn_e_turche_e_il_potere) (16. 10. 2020.)
4. Düzbakar Ö., *Charitable Women And Their Pious Foundations In The Ottoman Empire: The Hospital of The Senior Mother, Nurbanu Valide Sultan*, Uludag University, Bursa
5. Ebeling J., Garland L., Nashat G., Dursteler E. (2008.) "West Asia" *The Oxford Encyclopedia of Women in World History*. Ed Bonnie G. Smith. Oxford University Press.
6. Emeritz P., *Feminine Power in the Ottoman Harem* (<https://www.semanticscholar.org/paper/Phillip-Emeritz-Feminine-Power-in-the-Ottoman-Harem-Seng-Hambly/90ec762f75be42ceb69fcb4f6fd71f898f5fb5f0#paper-header>) (2. 11. 2019.)
7. Ergin N. (2014). *Ottoman Royal Women's Spaces: The Acoustic Dimension*. *Journal of Women's History*, Vol. 26, No. 1, 89-111.
8. Faroqhi, S. (2009). *Sultanovi podanici, kultura i svakodnevica u Osmanskom Carstvu*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
9. Goldstein, I. (2007). *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Zagreb: Europapress holding.
10. Hathaway J., *Habeşî Mehmed Agha: The first chief harem eunuch (Darüssaade Ağasi) of the Ottoman Empire* (https://www.academia.edu/10360842/Habeshi_Mehmed_Agha_The_First_Chief_Harem_Eunuch_of_the_Ottoman_Empire) (16. 10. 2020.)
11. İnalçık, H. (2002). *Osmansko Carstvo (klasično doba 1300.-1600.)*, Zagreb: Srednja Europa.

12. Ishanoglu, E. (2008). *Historija Osmanske države i civilizacije 2*, Istanbul: IRCICA, Sarajevo: Orijentalni institut.
13. Iyigun M. (2011.) *Lessons from the ottoman harem on culture, religion & wars* (https://www.academia.edu/28983890/Slavery_in_the_Ottoman_Empire?fbclid=IwAR1sVBtN5Wrkhxec08q6AxGNjs8HFfwrCS8vsFjCHx_SFh-3-qxr_Zxfh0A) (30. 10. 2019.)
14. Shefer-Mossensohn M. (2011.), *A Sick Sultana in the Ottoman Imperial Palace: Male Doctors, Female Healers and Female Patients in the Early Modern Period*, Journal of Women of the Middle East and the Islamic World, Tel Aviv University.
15. Matuz, J. (1992). *Osmansko Carstvo*, Zagreb: Školska knjiga.
16. Meadows T. (2015.) *The Harem: A Place of Power for Women* (https://www.academia.edu/23889519/The_Harem_A_Place_of_Power_for_Women) (30. 10. 2019.)
17. Ortaylı, İ. (2013). *Osmanlije, posljednja imperija*, Sarajevo: Connectum.
18. Pierce L. (2000.), *Gender and Sexual Propriety in Ottoman Royal Women's Patronage, Women, Patronage, and Self-Representation in Islamic Societies* (Ed. D. Fairchild Ruggles; New York: State University of New York Press.
19. Peirce L. (1993), *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, Oxford University Press, 1993.
20. Shaw, S. (1976). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume I: Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808*, Cambridge: Cambridge University Press.
21. Slavery in the Ottoman Empire (https://www.academia.edu/28983890/Slavery_in_the_Ottoman_Empire?fbclid=IwAR1sVBtN5Wrkhxec08q6AxGNjs8HFfwrCS8vsFjCHx_SFh-3-qxr_Zxfh0A) (12. 12. 2019.)
22. (<https://www.allaboutturkey.com/harem.html>) (28. 1. 2020.).

23. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55277>) (28. 1. 2020.)
24. (<http://www.turkishculture.org/architecture/harem-1013.htm>) (28. 1. 2020.)
25. (<http://nadinevalidesultan.org/ottomanharem.html>) (28. 1. 2020.)
26. (<https://hamdocamo.wordpress.com/2016/05/06/jevrejke-zene-i-majke-turskih-sultana/>) (28. 1. 2020.)

7 SAŽETAK

Cilj je ovog rada pojasniti ulogu žena u haremu i istražiti tu tematiku kako bi se pobile postojeće predrasude. Glavni izvori kojima smo se koristili pri izradi rada bila je literatura koja proučava samu povijest Osmanskog Carstva te članci i znanstveni radovi koji su specifično pisali o ovoj tematici. Rad je podijeljen u pet poglavlja, uključujući uvod i zaključak. Na samom početku rada napisan je kratki pregled povijesti Osmanskog Carstva kako bismo mogli lakše shvatiti situaciju i događaje na dvoru te funkciju harema općenito. Nakon toga objašnjeni su pojam, podrijetlo i hijerarhija harema. U nastavku je analizirana Vladavina žena, gdje su navedene najutjecajnije žene tog doba te je opisana situacija na dvoru u njihovo vrijeme. Možemo zaključiti da je najbitnija ženska osoba bila Majka Sultanija. S obzirom na to da je umjesto sultana držala sve konce u rukama, u razdoblju Vladavine žena upravo je ona bila esencijalna figura na dvoru.

Ključne riječi: Osmansko Carstvo, žene, harem, Vladavina žena, Majka Sultanija

Summary

The aim of this paper was to clarify the role of women in the harem and to explore this topic a bit in order to refute the existing prejudices. The main sources used to write this paper was literature which predominately discussed the history of the Ottoman Empire, as well as articles and scientific papers that specifically wrote about this topic. The paper is divided into five chapters, including the introduction and the conclusion. In the beginning it is written a brief overview of the history of the Ottoman Empire so that we could more easily understand the situation and events at court and the function of the harem in general. After that, it is explained the concept, origin and hierarchy of the harem. In continuation is analyzed the Sultanate of Women where have been listed the most influential women of that time and described the situation at the court in their time. We can conclude that the most important female person was the mother of the sultan, Valide Sultan. Given that she held all the strings in her hands instead of the sultan in the period of the Sultanate of Women it was she who was an essential figure at court.

Key words: Ottoman Empire, women, harem, Sultanate of Women, Valide Sultan

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja IVA BOROVIC, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice talijanskog jezika i povijesti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 9. 12. 2020.

Potpis

Iva Borović

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja IVA BORUVIĆ, kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

ŽENE U OSMANSKOM HAREMU IZMEĐU
POZICIJE ROPOSTVA I MOĆI

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 9.12.2020.

Potpis

